

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 22 (640)

2007 m. lapkričio 24 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje
Lietuviškas baras
Nr 12 (20)

8-10

Baltarusijos
katalikų
bažnyčios
vyskupo
Tadeušo
Kondrusevičiaus ingresas

16 Šimtas metų
Kernavės krašto
lietuvintojui

PRENUMERUOKITE !!!

2008 METAMS

„Vorutą“

1 mėn.	–	3.00 Lt
3 mėn.	–	9.00 Lt
6 mėn.	–	18.00 Lt
9 mėn.	–	27.00 Lt
12 mėn.	–	36.00 Lt

Indeksas 0135

„Vorutą“ galima
prenumeruoti internete

Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus sveikinimas Lenkijos Nepriklausomybės dienos minėjime

Pilsudskio a., Varšuva, 2007 m.
lapkričio mėn. 11 d.

Jūsų Ekselencija Lenkijos Prezidente,
Gerbiamieji Lenkijos valdžios ir diploma-
tinio korpuso atstovai,
Mieili Lenkijos žmonės!

Visų Lietuvos žmonių vardu nuoširdžiai
sveikinu Jus Nepriklausomybės dienos proga!
Šią dieną prieš 89-erius metus Lenkija
atgimė ir Lenkijos Respublikos vardas vėl at-
sirado ten, kur visuomet priklausė jam būti –
Europos tautų žemėlapyje. Lapkričio 11-oji
vainikavo Lenkijos sukilėlių, patriotų ir visos
lenkų tautos nuolatinę kovą už teisę nevar-
žomai kurti ateitį savo protėvių žemėje. Ilgi
okupacijos metai nepalaužė Jūsų dvasios ir
nepriklausomybės siekių, nes kiekvieno len-
ko širdį ir mintis yra palietusi laisvės ranka.

Laisvė – tai ne palankiai susiklostančių is-
torinių aplinkybių dovana. Laisvė – tai aukš-
čiausia tautos vertybė, kurią reikia nuolat
puoselėti ir ginti. Lenkų ir lietuvių savano-
riai, partizanai, disidentai ir plačioji visuome-
nė praeitame amžiuje sumokėjo brangiau-
siai – žmogaus gyvybės – kainą už šią vertybę.

Lenkų karių narsa ir heroizmas sustabdė
vienos iš žiauriausių XX a. Ideologijos – komu-
nizmo – veržimąsi į Vakarų Europą. Ir tuomet,
kai Europa blogio akivaizdoje tylėjo, Lenkijos
laisvės varpo dūžiai ne kartą perspėjo apie ky-
lantį pavojų ne tik Lenkijos, bet ir visos Europos
laisvei. Sovietinės santvarkos metais Lenkijos ir
Lietuvos žmonių tvirtas charakteris ir troškimas
savarankiškai kurti savo ateitį pasirodė esą stip-
resni už galingą sovietų armiją, kurios pabūklai
nesugebėjo nutildyti laisvų širdžių plakimo, 1980
metais išsiliejusio į „Solidarumo“ judėjimą, o
1989-aisiais – į Baltijos kelią. Mūsų tautų bendra
kova už nepriklausomybę, tarpusavio palaiky-

mas ir sąjungi-
ninkų parama
galutinai sugrio-
vė sovietų impe-
riją ir atvėrė ke-
lią vieningos, ne-
dalomos ir lais-
vos Europos kū-
rimui. Dėl Lietu-
vos ir Lenkijos
laisvės kovų Eu-
ropa šiandien yra
saugesnė.

Todėl dra-
siai galiu teigti,
kad mūsų lais-
vės kovos pra-
eitame šimtme-
tyje tapo XX
amžiaus Euro-
pos sąžine.

Minėdami šią Nepriklausomybės šventę,
iš istorijos semiamės ne tik stiprybės, bet ieš-
kome ir pamokų, kurios padėtų puoselėti
sunkiai iškovotą laisvę ir kurti gerovę ateities
kartoms. Istorija mus moko, kad tik bendro-
mis pastangomis ir vienas kitą palaikydami
esame saugūs. Istorija mus moko, kad Len-
kijos laisvė buvo tiek stipri, kiek stipri buvo
Lietuvos laisvė. O Lietuvos laisvė tiek stipri,
kiek stipri buvo Lenkijos laisvė.

Istorija mus moko, kad laisvė nėra duoda-
ma, ji išsikovojo ir, kaip ir kitos kilnios de-
mokratinės vertybės, turi būti nuolat ginama.
Šis supratimas atvedė mus į strateginę part-
nerystę, ir aš tikiuosi, kad ji vis labiau bus stip-
rinama realiais darbais. Toks pat suvokimas
ragina mus kurti solidarią ir stiprią Europos
Sąjungą, tvirtai susietą su Amerika. Gerai ži-
nodami laisvės kainą šiandien remiame lais-

Prezidentas Valdas Adamkus sveikina Lenkijos žmones

vės ar demokratijos įtvirtinimo siekiančias Ry-
tų Europos, Pietų Kaukazo ir kitas pasaulio
tautas. Esu tikras, kad Lietuva ir Lenkija dirbs
išvien, siekdamas šių tikslų įgyvendinimo.

Šie tikslai kartu su mūsų siekais įveikti
globalius iššūkius, tokius kaip terorizmas,
skurdas, klimato kaita, pastangos atgaivinti
stalinizmą ar neigti totalitarinių režimų žiau-
rumus ir kt. – yra XXI amžiaus pradžios mū-
sų laisvės kovos. Esu įsitikinęs, kad Lietuva ir
Lenkija sugebės išlaikyti ir šį egzaminą.

Sveikinu Lenkijos žmones Nepriklauso-
mybės dienos proga ir lenkių galvą visiems
lenkų tautos patriotams, paaukojusiems sa-
vo gyvenimą ir gyvybę už Nepriklausomą Tė-
vynę. Telaimina ir testiprina Dievas laisvą
Lenkiją!

Valdas Adamkus,
Lietuvos Respublikos Prezidentas

Vilniaus rajono savivaldybės taryba turi naują veiklos reglamentą

Vilniaus rajono savivaldybės taryba
2007 m. spalio mėn. 26 d. patvirtino savo
veiklos naują reglamentą. Senasis galiojo ke-
lerius metus, bet pasikeitusi įstatyminė bazė
vertė jį papildyti. Naujasis dokumentas be
jokios abejonės geriau išdėstytas, lengviau ja-
me orientuotis, plačiau reglamentuoti posė-
džio vedimo klausimai, aiškiau ir supranta-
miau išsakytos nuostatos, kuriomis vadovau-
sis taryba, jos nariai, bei posėdžio pirminin-
kas. Gerai aprašytos komitetų funkcijos, jų
kompetencija, veiklos sritys ir kt. Teigiama
tai, kad ruošiant naująjį reglamentą, buvo nag-
rinėjami kitų savivaldybių analogiški regla-
mentai ir paimta tai, kas geriausia, tinka-
miausia normaliam darbui taryboje.

Pavyzdžiui, reglamentas numato, kaip
ir daugelio kitų savivaldybių tarybų, gali-
mybę turėti tarybos nario ženklus, tikėtina,
kad visiems taryboje atstovaujančių partijų
tarybos nariams bus sudarytos sąlygos nau-
dotis spaudos ir eterio laiku, kuriais naudo-
jasi savivaldybė pagal atskiras sutartis ir kt.

Vis dėlto, svarstant taryboje šį klau-
simą, neapsieita be diskusijų. Kiekvienas ta-
rybos narys nagrinėja ir savaip mato pateik-

Gediminas Paviržis

tas reglamento nuostatas, todėl nenuosta-
bu, kad jis nori jas geriau išsiaiškinti, su-
prasti, išgilinti ir jomis vadovautis.

Nėra sunku vadovauti tarybos posė-
džiui, kai savivaldybės taryboje susiformuo-
ja tvirta dauguma, bet žiūrint į ateitį, toks
tarybos veiklos reglamentas bus labai nau-
dingas, kad posėdžiai vyktų sklandžiai.

Nukelta į 2 p.

Daiktai, naudoti muzikai kurti

Juozas VAINA, Punkskas

Juozas VAINA

Tarpukariu Punsco parapijoje buvo nau-
doti įvairūs daiktai išgauti vienokiai ar kitokiai
melodijai. Jų visų paskirtis – takto palaikymas,
oro virpinimas. Vienais išgaunamas tiksliai vie-
nas tonas, kitais du, dar kitais trys ir t. t.

Molinius švilpukus iš degto molio mėg-
davo gaminti kaimo piemenys. Tai paukščiū-
ko pavidalo švilpukas į kurį pučiant po uode-
ga garsas susidaro paukščiūko pakaklėje. Be
to, sparnų vietoje pagaliuku padarytos skylu-
tės, kurios paprastai pridengiamos kairėje
kairės rankos rodomuoju pirštu, o dešinė-
je – dešinės rankos pirštu. Pučiant į švilpuką
gaunamas vienas tonas, pakėlus dešinį rodo-
majį pirštą – kitas, o pakėlus ir kairės rankos
rodomąjį pirštą gaunamas trečias.

Daug tonų ir pustonių galima išgauti ke-
turiomis smuiko stygomis ir kiek mažiau –
žmogaus balsu. Taktui palaikyti naudojami ir
kasdienės buities daiktai. Pavyzdžiui, kočėlas
aguonoms ar sėmenims trintuvėje trinti, ant
suolo ar „uslano“ baltiniams kočioti. Tuo ko-
čėlu beldžiant į stalą ar į suolą išgaunami vie-
nokie garsai, o dantytą kočėlą trinant apva-
liuotu – pasigirsta kažkas panašaus į dr, dr,
dr, dr, žinoma, tai daroma pagal taktą.

Muzikai naudoti ir žirniai. Taip, žirniai!
Saujelę jų įpildavo į išdžiovintą paskerstos
kiaulės pūslę ir siūlu užrišdavo. Šį „instru-

Nukelta į 13 p.

Pagaliau namie!

Užrašė, iš vokiečių kalbos vertė Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 21

Visur svetima?

Sulaukusi dešimties, išvykau į Dortmundą (kur ir šiandien gyvenu), nes čia tėvas gavo darbą; viskas buvo sugriauta, reikėjo atstatyti, o pirma dar išvalyti griuvėsius. Tėvas – tarnautojas, bet iš pradžių tai buvo vienintelė galimybė užsidirbti pinigų; po to jis vėl dirbo pagal profesiją. Dormunde aš vėl jaučiausi svetima; šis miestas man nepatiko, jis industrinis. Taip pat ir mama – ji draugavo tik su panašaus likimo moterimis; su vietiniais mes nerasdavom bendros kalbos, jiems nieko negalėjai papasakoti, reikėjo tylėti. Taip buvo visur, būta retų išimčių, šiaip su pabėgėliais visur buvo blogai elgiamasi. Mano mama, galima sakyti, nugalėjo, ji buvo energinga, graži, ji priėmė „išgyvenimo strategiją“.

Kai dar maža būdama vartydavau atlasą, man vis būdavo parodoma: mes iš čia atvykom, tu čia esi gimusi, ten buvo taip ir taip, ten buvo labai gražu. Aš visada, paėmusi pieštuką, pažymėdavau raudoną tašką prie Šešupės. Ir šis raudonas taškas buvo mano viso gyvenimo raudonasis taškas. Kartais jis kiek nutoldavo – su vyru daug keliavome, vaikų susilaukėme, gyvenau savo gyvenimą, dirbau...

Sugrįžimo šokas.

Ir staiga – 1991-aisiais laikraštyje perskaičiau, kad pirmieji rytprūsiečiai pabuvojo Kaliningrade. Mane ištiko šokas; mes buvom Ispanijoje, sakau: ką aš čia veikiu, tuoj turiu išvažiuoti... Ėmiau ruoštis ir 1992-aisiais atvykau čia, į Nidą, pabuvojau ir ten, dar ne tėviškės ūkyje, bet netoliese – Didžiuosiuose Lenkininkuose. Kiek vėliau patekau ir į tą ūkį – negalima apsaakyti, kas manyje vyko... Viena vokiečių mane lydėjo, ėjome per žilių mišką (ZhilisWald) – buvo karšta, eidamos pasakojome viena kitai savo gyvenimą... Ir kažkas atsitiko... (*PHeidgard braukia ašaras, pašnekovė taip pat*) Aš pirmąkart gyvenime buvau „savo“ vietoje, buvau pati savimi. Tas svetimumas, kuris nuolat tarp žemės ir dangaus plevendavo, buvo dingęs – aš parvykau... Buvo Sekminės, taigi gegužės pabaiga, kai grįžau. Mano mama jau sunkiai sirgo. Parvažiavau pirmadienio vakare, o visą antradienį – pasakojau...

Praeities pėdsakai.

Ne, mūsų ūkyje jokių pastatų neberadau – mama jau anksčiau žinojo, kad jų nebelikę. Aš net tiksliai nežinojau, kur tas ūkis. Prieš važiuodama ten, skambinau į visokias institucijas; ir mūsų mieste buvo Rytprūsių atstovybė, ten teiravausi žmonių, kurie jau anksčiau buvo važiaavę... Toks atsitiktinumas – kaimyniniame mieste gyveno Kaufmacho duklė; o tas Kaufmachas visą gyvenimą gyveno mano senelio ūkyje. Ji man padėjo atrasti tą vietą. Kai ruošiausi ten vykti 1993-iais, ji man aiškino: pro tokį ir tokį namą turi praeiti, tada jau būsi opos (*senelio*) ūkyje; be jos nebūčiau radusi...

Pastatų nebebuvo, tik rūšys dar išliko, visur žolynų prižėlė... Nesugebėjau įvertinti, kokio dydžio tas plotas. Atvažiavau nepatikliai nusiteikusi – namie vis buvo kalbama: koks gražus, koks didelis buvęs ūkis ir kuo toliau, tuo jis gražesnis darėsi... O aš svarsčiau: kažin kaip iš tikrųjų... Ir štai aptikau rūšį – jis buvo tikrai gražiai sumūrytas, labai didelis, aukštas – jame galėjai stovėti. Dar kitame upės krante tebeaugo gluosniai, o sode – obelys, alyvos...

Paskui, spalį, mes ten nuvažiavome su vyru; iš pradžių nenorėjau, maniau, jis kaip vakarietis sakys; „Tu su savo Ryttais...“ Bet buvo puiku. Vyras orientuojasi masteliuose, sakė: sodybos plotas – šimtas kvadratinų metrų. Mes pamatėme ir pamatus, tuo metu žolės buvo nudžiūvusios, galėjome „matyti“ kiekvieną pastatą. Radome seną šulinį, jau pradingusį tarp žolynų. Tik tada

aš gebėjau suvokti, kaip viskas čia buvę. Medžių trūko, tačiau visa namo struktūra buvo aiški, jis buvo kvadrato formos. Mano vyrui padarė didelį įspūdį ši vieta, švelniai melancholiškas kraštovaizdis, miškai. Iš ten ir Lietuva, jos miškai matyti! Tikrai kitaip nei Vokietijoje.

Mes su vyru, gyvendami pas savo draugus rusus, anksti rytą, pusė šešių eidavom į mišką – uogauti, grybauti; žinau, kad ir mama, jos seserys ir broliai tai darydavo; jaučiausi vėl sugrįžusi, atgaivinusi tradiciją, sakiau sau: esu su savo mama, su močiute... Tai buvo ypatingas išgyvenimas (Vakaruose mes negrybaujam, pietinėj Vokietijoje tai daroma, pas mus ne)

Šešupė – rytų upė kaip ir Neris Lietuvoje. Mes dažnai lankomės Vilniuje, kitose vietose, ir tikrai jaučiu, kad tai sava – kraštas, žmonės, valgiai... Kai pirmąkart buvau Lietuvoj ir paragavau cepelinų – su lašinu-kais, grietine, aš net užsimerkiau, jausdama: esu namie(*juokiasi*). Ir čia, Nidoj, netoli Thomo Manno vilos yra namas, medinių rąstų, šalia medžiai; kai prieinu, užsimerkiu ir „matau“ mūsų ūkį, jo aplinką...

Atrastieji Rytprūsiai...

Štai čia (*T.Manno festivalyje*) lenkas skaitė pranešimą, kuriame pasiremta Č.Mi-lošu: savo Tėviškę reikia „pasiminti“... Aš to negalėjau padaryt, juk Tėviškės visai nepažinojau. Bet šis Tėviškės, savosios tapatybės ilgesys buvo tapęs jau nebepakeliamu. Kažkur gyvenai ir nieko negalėjai kalbėti. Dabar jau galima! Pastaruosius dešimt metų jau galima kalbėti apie Rytprūsius, apie bėgimą. Aš visada slėpiaiu, kad esu iš Rytprūsių. Ir dabar, kasmet atvažiuojant čia, man skauda širdį – bet aš žinau, kas aš, iš kur aš. Kaune kartą žmonės mane palaikė lietuve – buvo smagu (*juokiasi*). žaidzos užsitraukė; dar jas jaučiu, bet užgijusias. Ir dabar galiu laiminga pasakyti (*iškilmingai*): „Aš esu rytprūsietė! Esu kilusi iš čia. Ir tai puiku“. [*Taigi esate sugrįžusi...*] Taip, esu sugrįžusi. Čia tikrai esu Namie. (*iškilmingai*) Aš esu rytprūsietė! Gimiau prie Nemuno! Didelė laimė galėti tai pasakyti! Džiaugiuosi ir didžiuojuosi. Nenorėčiau būti gimus niekur kitur.

Negalėčiau Lietuvoje gyventi, nemoku lietuviškai (Rusijoje išvis nenorėčiau), tačiau mielai atvykstu. Nėra sunku ir išvykti, žinau – vėl atvažiuosiu, tai bet kuriuo momentu įmanoma. Pirmąkart atvažiaus buvo sunku – ak, niekad daugiau čia negrįšiu! Bet dabar atvykau penkioliktą kartą. Rusiškajai teritorijai jau pasakiau „sudie“, gana; bet į Lietuvą atvažiuoju kiekvienais metais.

Gaila, nemoku rytprūsiško dialekto, kai girdžiu juo kalbant man labai gražu... Štai netikėtai Nidoje turguje išgirdau žodį „magaryčios“ – ak, juk ir pas mus taip sakydavo! Man labai patinka, kai lietuviai kalba vokiškai – skamba taip rytprūsiškai (visi tie „ei“, „ai“, „ž“, „r“), kaip gimtoji kalba!

Iš pradžių buvo skaudu: kodėl viskas dingę, tai neteisinga, noriu susigrąžinti savo kraštą... Dabar nebesvarbu – žinau: tai mano kraštas. Kartais galvoju: dabar galiu jau ir mirti.

Labai didžiuojuos, kad turiu ir lietuvių protėvius, žinau, kad jie visada čia, prie Nemuno buvo, čia visad skambėjo jų kalba.

... liks tik vaizduotė?

Kai atvažiuoju į Lietuvą (*po Rusijos*), jaučiuos tarsi būčiau iš ligoninės, „beprotnamio“ grįžusi į normalų pasaulį. Tai, kas Rusijoje (*Kaliningrado srityje*) vyksta pastaruosius keletą metų, laikau trečiąja nokinimo katastrofa. Pirmoji buvo karas, antroji – Brežnevo epocha, o dabar – turtingųjų rusų išgalėjimas krašte. Viskas (*jau anksčiau*) išgriauta – namai, ūkiai, bažnyčios, vien griuvėsiai, kaip sakoma – „bažnyčios

šaukia“. Pavyzdžiui, Pilkainis (taip, lietuviškas vardas) – nieko nebėra... Kas buvo likę – išgriauta, kad būtų plytų. Ir dabar prie Šešupės, ten kur buvo mūsų kaimas, randasi kai kas „naujo“. Mano opos (*sene-lio*) sklypas parduotas kažkokiam paslaptingam rusui. O jie stato milžinišką vilą... Šie „mafijozai“ ieško gražių vietelių – prie ežero, marių, pavyzdžiui, Krante (Cranz). Mačiau – ir Raušene, ir Kaliningrade įsigali „naujieji“ rusai; keistokai, net nesveikai viskas daroma. Visur nesaikingumas – didžiuliai automobiliai, triukšmingi vakarėliai gatvėse; čia, Lietuvoje, šito neteko patirti. Tokio kontrasto, kai tos beprotybės vyksta gražaus kraštovaizdžio fone, niekur kitur neteko išvyti. Aš nebenoriu matyti, ką prie Šešupės išdarinėja „naujieji“ rusai. Tas vaizdas, kurį įsiminiau 1993-aisiais, tarsi rūku apsitraukė. Turiu ten draugę Rožą, rusę, ji rašo: sunku gyventi šiame niūriame, nužmogintame krašte.

O Thomo Manno festivalis?

Ne, negaliu sakyti, jog į pirmąjį Thomo Manno festivalį atvykome specialiai. Nors aš esu „manistė“ – mano diplominis buvo apie T.Manną; esu visus jo kūrinius perskaičiusi. (Baigusi universitetą, dirbau vokiečių kalbos ir literatūros mokytoja – to niekam nesakau, juk mokytojų reputacija nekokia... (*juokiasi*). Prieš vienuolika metų pataikėme atsitiktinai – buvome Nidoje, staiga skaitau: „Thomo Manno festivalis“... Taigi užėjome žvilgtėrėti, kas tai. Tuomet buvo sakomos ilgos kalbos, po to ilgai verčiama... (*juokiasi*.) Bet T.Mannas mane domino, patraukė koncertai. Taip dabar ir atvykstame kiekvienais metais.

Šaknys rytprūsiškos, o žiedai?

Turime du sūnus, vienas gimė 1964 m., kitas – 1966 m.; abu – teisininkai. Vyrėniajam ši kovą gimė kūdikis. O jaunesnysis turi keturis vaikus, mažiausia gimė prieš Naujuosius, gruodį. Taigi turiu keturias anūkes ir vieną anūką. Esu svajojusi: jei būtų galima žmones klonuoti – ir aš norėčiau turėti savo „kloną“. Tiesiog man įdomu: koks žmogus išaugtų visai kitomis sąlygomis, kaip jis galėtų išreikšti savo gebėjimus – literatūrai, kalbai, dar daug kam. Kaip būtų – be šios Rytų traumos, be bėgimo... Dabar turiu anūkę Pauliną, jai devyneri... Kai ji buvo maždaug metųų, žiūriu: kas tai, lyg mano kopija? Kai vėliau rodžiau visai svetimiems savo vaikystės ir jos nuotraukas, visi sakė – dvynukės! Paulina tokia pamaši į savo omą, į mane! Dabar, kai vėl gimė anūkė, žiūriu – vaikas kaip vaikas, tarsi svetima. Tik akys didelės; tyliai sau pagalvoju: „Kaip omos Heidgard“... Man mama pasakojo: kai ji augino mane ūkyje (tėvas buvo kare), išveždavo į lauką vežimėlyje, gerai apklojusi – o didžiulės akys tik žiba... Dabar dar laukiu, kokia bus anūkėlė, ši maža lietuvė mergaitė (*juokiasi*).

Likimų sąšaukos.

Mano anyta važiavo kartu su manim 1992-aisiais, tai buvo jos pirma kelionė į šį kraštą, taip pat į Lietuvą, į Klaipėdą. Klaipėdoje ji labai atidžiai viską stebėjo ir tik grįžus namo pasakė, jog jos močiutė kilus iš Klaipėdos (Memel); to niekas šeimoje nežinojo. Ji taip pat nutylėjo „savo Rytus“ – pasakęs nebūtum sulaukęs palankios reakcijos. Vėliau išsiaiškinome, kad ankstesni jos protėviai į Klaipėdą atvyko iš tos pačios apylinkės, iš kur kilusi mano močiutė – netoli Ragainės, kiek į pietryčius... Ir dabar su vyru ginčijamės – kas daugiau lietuvių protėvių turi, abu tuo didžiuojamės (*juokiasi*). Įdomu – mes su anyta gana skirtingos natūros, bet dažnai tarsi susitarusios ištardavom tą patį. O mano vyras sakydavo: „Sie – beiden Scheschuppen!“ („Jūs – dvi Šešupės!“).

Pabaiga

Vilniaus rajono savivaldybės taryba turi naują veiklos reglamentą

Atkelta iš 1 p.

Žiūrint iš opozicijos pusės, gal tai mano subjektyvi nuomonė, dokumento nepablogintų, jei būtų priimtos kai kurios siūlytos pataisos. Kadangi reglamente kalbama apie visuomeninių komisijų steigimo galimybę, buvo siūloma jų veiklą formalizuoti, nustatyti veiklos, bendravimo su tarybos komitetais ir nariais principus bei nuostatas. Visuomenės aktyvumas, dalyvavimas sprendžiant opias savivaldos problemas, didelė paspartis savivaldybės tarybai. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybėje prie tarybos veikia daugiau nei dešimt visuomeninių įvairios srities komisijų, jas kuruoja paskirti tarybos nariai, o pačios komisijos, dažnai savo iniciatyva, kelia bei nagrinėja aktualius gyventojams klausimus ir siūlydamos savo sprendimus, padeda tarybai.

Man regis, neblogas buvo siūlymas reglamente numatyti teisę tarybos nariui turėti iki trijų visuomeninių padėjėjų. Jiems juk nereikia mokėti, nereikia jokių patalpų, tačiau jie padėtų tarybos nariui organizuoti susitikimus su gyventojais, gauti tarybos nario prašymu tam tikrus dokumentus, padėtų ruošti tarybos, komitetų, komisijų posėdžiams, plėtotų darbo su visuomene įgūdžius, gilintųsi į rajono reikalus. Tai būtų lyg tarybos nario ruošiamas kandidatas ateities tarybai. Neabejoju, kad mums svarbu būsimų tarybų narių pasiruošimas darbui, visos tarybos veiklos kokybė, kita vertus, tokiu būdu aktyvintume visuomenę dalyvauti savivaldos gyvenime. Deja, šie abu siūlymai nebuvo priimti. Suprantama, ir be nuostatos reglamente tarybos narys gali ugdyti pamainą, bet, turėdamas mero išduotą pažymėjimą, manau, toks padėjėjas jaustųsi labiau pasitikintis ir reikalingas.

Spėju, kad per skubą nebuvo įsigilinta, o gal pats nesugebėjau gerai išaiškinti prasmės sakinio, kuris, man regis, liko dviprasmiškas. Tekste sakoma, kad atviruose komitetų posėdžiuose gali dalyvauti... „komitetų narių kviesti bei komiteto sutikimą gavę asmenys“. Vadinasi, tarybos nario pakviestam į komiteto posėdį suinteresuotam asmeniui gali būti ir neleista dalyvauti, nes kaip gali iš anksto užsitikrinti komiteto leidimą? Kita vertus, tai lyg prieštarauja tolimesniems (pvz. 316, 344) straipsniams, kurie teigia, kad bet kas užsiregistravęs prieš posėdį sekretoriata-te, gali kalbėti tarybos (ne komiteto!) posėdyje, o dalyvauti gali visi norintys.

Kai taryboje daugiau nei 2/3 vienos partijos atstovų, suprantama, kad bet kokį klausimą tokia dauguma gali nuspręsti svarstyti skubos tvarka, bet kada nutraukti pasisakymus ir bus demokratiška. Netvirtinu, kad tuo buvo naudotasi, ar bus naudojamas. Tačiau, siūlymas, kad prieš nutraukiant diskusiją, leisti pasisakyti bent vienam oponuojančiam (suprantama, jei tokių atsiranda), valdančiajai daugumai buvo nepriimtinas. Kodėl?

Demokratiškai atrodo reglamente deklaruojama tarybos nariui teisė tarybos posėdžio pabaigoje iki 3 minučių pasisakyti asmeniniu klausimu. Norint ir turint ką pasakyti laiko pakankamai. Deja, viską nubraukia papildymas, kad tai priklauso nuo posėdžio pirmininko leidimo. Tad kokia teisė?

Mano pastabos nėra esminės, o gal ir subjektyvios. Galų gale tai pataisomi dalykai. Tarybos veikla, gyvenimas, ateitis, parodys ką reikia taisyti tokios didelės apimties dokumente. Dar kartą patvirtinu, kad naujas tarybos veiklos reglamentas padės tarybai produktyviai dirbti.

*Gediminas PAVIRŽIS
Vilnius, 2007-11-21*

Mažoji Lietuva

Apie pokario Klaipėdą, į kurią pašaukė gimtinės ilgesys

Rūta PAPLAUSKIENĖ, Klaipėda

Mano gimtąją Klaipėdą teko apieisti kraštui istoriškai lemtingų 1939-ųjų metų pabaigoje, tik ką atšventus savo dešimties metų jubiliejų. Iškeliavome į Kauną, o vėliau į Raudondvario vaikų prieglaudą.

Gimtadienio šventė buvo liūdna, nes mama sumita ir išvežta į Vokietiją, įkalinta Kotbuso (vok. Cobus) moterų kalėjime, o tėvas – jau kovo mėnesį nacių ištremtas į Lietuvą, su juo nuo to karto neturėta jokių ryšių. Likome vieni du su metais vyresniu broliu Voldemaru, o mus globojo Lietuvos konsulo įgaliota globėja. Gimtadienio vakšės paruošė, stalą papuošė viena vokiečių šeima. Jie buvo nuostabiai geri žmonės. Vėliau, jau grįžusi į Klaipėdą, labai tikėjauosi juos rasti, aplankyti.

Su Vokietija pasikeitus kaliniais, mama po dešimties mėnesių grįžo į Lietuvą, bet jau į sovietų okupuotą. Susirado mus prieglaudoje, trumpam apsigyvenome Kaune. Gimtinės ilgesys buvo stipresnis, nenumaldomas, tad 1945-ųjų kovo mėnesį, dar nenutirpus sniegui, išvykome į Klaipėdą.

Artėjant prie miesto, pasitiko neįtikėtinais kraupus vaizdas, nes pakelės sniege vis dar gulėjo sausio mėnesio kovose kritę vokiečių kariai. Laukai dėl gynybos buvo užminuoti.

Mūsų namo, nuomoto iš savininko Daugelio Bomelsvitėje, greta prekybos uosto, jau nebebuvo. Apsigyvenome mieste buvusiam sakytojo Idzelio name Laukininkų gatvėje (dabar Tiltų g. 29), jo antrame aukšte, prieš senąjį arba Frydricho turgų. Šiame name apsigyveno ir statybininkai. Jų laukė begalė darbų, nes sugriauto miesto vaizdas – neapsakomai klaidus. Pasak mano brolio (Pjaulokas V. Atsiminimai. Užrašyti 1992 VIII 28, Klaipėdoje), salėje, kur iki karo vyko surinkimai, jau buvo įsikūręs Liaudies teismas. Jisai, tas „liaudies teismas“, vis teisė ir teisė... liaudies priešus...

Einant Biržos tilto link abipus Laukininkų gatvės stovėjo didelių evangelikų bažnyčių pastatai. Kairėje pusėje buvo žemininkų (red. pastaba: nuo 1858 m. vadinta laukininkų, o po kelių dešimtmečių – žemininkų. Žiūr. Juška A. Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI–XX amžiuje. – Klaipėda, 1997. – P. 279) arba Jokūbo bažnyčia, o dešinėje – reformatų. Jokūbo bažnyčios būklė buvo geresnė, todėl užėjau ir į vidų pasidairyti. Jau minėtuose brolio Voldemaro Pjauloko Atsiminimuose apie šią bažnyčią taip rašyta: Po sugrįžimo Klaipėdon vieną sekmadienį abu su mama nuėjome į bažnyčią. Atminty išliko toks vaizdas. Suolai, kuriuose buvo galima sėdėti, buvo sustumdyti į vieną eilę, asla pašluota. Stogas pramuštas, matėsi per jį geras gabalas mėlyno dangaus. Tačiau sukritęs vidun jis nebuvo. Aplinkui mėtėsi visokios nuolaužos, mūro gabalai, bet pakako vietos ir susirinkusiems žmonėms. Pamaldas lietuvių kalba laikė ikikarinės Klaipėdos sakytojas, surinkimų salės prie Klaipėdos muzikos mokyklos savininkas Ansas Baltris. Tuo laiku jis buvo jau kunigas, dirbo Kretingos parapijoje. Žmonių tą sekmadienį buvo nedaug, gal 20 ar 30. Ar kalbėjo ką nors kunigas apie bažnyčios atstatymą, parapijos atkūrimą, neatsimenu. Manau, kad pamaldos tuokart laikytos be jokio valdžios leidimo. Seniesiems Klaipėdos apylinkių gyventojams, ko gero, nė į galvą neatėjo mintis, kad norint susirinkti pasimelsti dar reikėtų kokio nors atsiklausimo.

Buvo manoma, kad ją dar galima atstatyti (red. pastaba: klaipėdiškis inž. arch. Arvedas Kybrancas ir jo vadovauta specialistų ekspertų komisija iš Vilniaus argumentuotai pagrindė šią nuomonę atliktais mūro tyrimais bei įvertindama išskirtinę architektūrinę ir meninę pastato reikšmę, esant negausiam senajam miesto paveldui).

Reformatų bažnyčia buvo visiškai su-

griauta. Prie Jono kalnelio riogsojo evangelikų liuteronų Jono bažnyčios griuvėsiai. Griuvėsius nuvalius, jos vietoje pastatytas miesto... tualetas. Turgaus gatvė išlikusi mažai pažeista. Visiškai sveikas išliko kino teatras (po karo garsėjusi „Baltija“), net ir vidus, suolai. Ten galėjau prisirinkti puikių kino garsenybių nuotraukų. Apgailėtina, kad naujuoju laiku čia buvo įsikūrusi rūbų, avalynės ir kitokios prekybos mugė, o galiausiai sudegė ir pastatas virto tvoromis aptvertu vaiduokliu...

Evangelikų bažnyčioms virtus griuvėsiais, pamaldos nuo 1947 m. vyko pietinėje miesto dalyje, Smeltėje (Šešupės g. 2) pas žveją Joną Kaitinį, jo name ir kieme. Ten konfirmacijai mane ruošė Heinrichas Kurmis, kuris, perkopęs 90 metų, neseniai palaidotas Priekulėje. Jį globojo priekuliškė Marija Skrabs.

Kitapus Biržos tilto abipus gatvės senojo pašto, biržos ir kitų pastatų vietoje riogsojo griuvėsiai. Šiandien jų vietoje – skverai, aikštė ir muzikinis teatras. Beveik sveiki išliko naujojo pašto, Vytauto Didžiojo gimnazijos, Mokytojų seminarijos ir Pedagoginio instituto, pavyzdinės mokyklos, sporto salės pastatai.

Bomelsvitės kvartalas visas virtęs griuvėsiais, kaip ir ten stovėjusi anglikonų bažnyčia (Malkų g. 7). Ko nepajėgta išgriauti karo ar pokario metais, likviduota dėl prekybos uosto plėtros jau vėlesniais metais. Buvo išlikęs tik vieno aukšto namas – dabar ir jo nebėra... Kaimynystėje visiškai sugriauta ir katalikų bažnyčia.

Daugelis miesto pastatų buvo užminuoti. Kiekvieną rytą būrys išminuotojų žygiuodavo į pavojingą darbą su metalinėmis dalbomis ant pečių ir daina lūpose. Iš tos dainos prisimenu tik priedainį:

Dumčik dumčik, /Dumčik dumčik, / Gul mergelė pataluos.

Pirmieji gyventojai buvo šio miesto senbuviai – Stubros šeima, Prišmantai, Kaitiniai ir daugelis kitų. Mieste buvo daug kariškių. Nuo kareivių įsiveržimo naktį namą saugojo ginkluota sargyba. Netrukus grįžo ir hitlerinės Vokietijos laikais (po 1939 m. kovo 22 d.) deportuoti gyventojai, kurie Klaipėdoje buvo apsigyvenę po 1923 m., t. y. po Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos.

Artėjant sovietinei armijai, miesto gyventojai buvo priverstinai evakuoti į Rytprūsius ir toliau į Vokietiją, o namuose palikta visa tai, ko nepajėgta pasiimti – liko baldai, knygos, indai ir kita. Iš Lietuvos važiudavo žmonės sunkvežimiais rinkti „trofėjų“, o dažniausiai – baldų. Man patiko ieškoti įdomybių: su broliu prisirinkome knygų, madų žurnalų, radau ir Klaipėdoje leisto laikraščio „Lietuvos keleivis“ komplektą. Deja, visą mano „turtą“ netruko konfiskuoti čekistai. Iki šiol labai gaila „Lietuvos keleivio“ komplekto, o taipgi J. W. Goethes raštų ir nuotraukų.

Dabartinėje Tiltų gatvėje atidaryta pirmoji maisto prekių parduotuvė. Juos galėjai gauti už korteles. Kiek vėliau atidaryta parduotuvė ir aukštiems pareigūnams. Čia prekės buvo gaunamos tik už specialias maisto korteles, kurios skyrėsi pagal rangą: „liter A“ ir „liter B“.

Prasidėjo uosto atstatymo darbai. Darbo pajėgos – menkos, nes dar buvo labai mažai gyventojų. Į darbą naujai įsteigtoje grūdų paruošų kontoroje mane pakvietė tiesiog gatvėje. Tuomet man buvo 15 metų. Atėjusi į darbą radau būrelį būsimų darbuotojų – jaunimas, tarp jų ir vietinių, klaipėdiškių, o kiti – atvykę iš Lietuvos. Kontora turėjo priimti iš vagonų grūdus, kurie buvo skirti pavasario sėjai. Juos sandėliavo ir senose miesto kapinėse išlikusioje evangelikų bažnytėlėje (vėliau čia buvo įrengta stačiatikių bažnyčia, cerkvė) ir malūno san-

dėliuose (Tilžės g. 4). Iš čia grūdai buvo skolinami naujakuriams ir vietiniams kaimo gyventojams. Juos reikėjo grąžinti nuėmus derlių rudenį, bet su 10 proc. priedu. Mūsų pareiga buvo rašyti kvitus rusų kalba. Arkliais kinkytai vežimais privažiudavo ūkininkų iš viso Klaipėdos krašto. Krūvis buvo labai didelis – teko dirbti iki antros valandos nakties.

1945 m. pradėjo veikti dieninė mokykla ir suaugusiųjų gimnazija. Dieninės mokyklos pirmasis direktorius buvo Kazimieras Trukanas (1892–1957), o suaugusiųjų gimnazijos – Salys Šemerys (tikr. Saliamonas Šmerauskas, 1898–1981). Tęsti mokslą galėjau tik kitais mokslo metais, nes dėl darbo krūvio nebuvo galimybės lankyti pamokų.

Miesto kapinės atrodė klaidingos: išdraskytos koplyčios, į mūro sienas atremti griaučiai, kuriems į rankas įstatyta šluota. Kažkam – tai linksma išdaiga, o man buvo klaidu ir graudu. Dabar kapinių vietoje yra skulptūrų parkas. Panaikinus kapines, jose liko mirusiųjų palaikai. Ten laidota ir pokario metais. Dauguma pokario metu mirusiųjų palaikų buvo perlaidoti Joniškės kapinėse, bet daug jų liko ir neperlaidotų. Tarp jų ir garbingos lietuvininkų Zaunių šeimos atstovė, vaikų gydytoja Augustė Zauniūtė, pirmoji Mažosios Lietuvos moteris, įgijusi medikės diplomą. Šiose kapinėse ilsisi pirmoji vokiečių nacių auka – Petras Kontautas. Aš, brolis ir mama dalyvavome tose laidotuvėse. Mes su broliu Voldemaru atsimėme ir vietą, kur jis buvo palaidotas – teko ir televizijos žurnalistei ją parodyti. Brolis jau pasimirė. Kažin, ar dar yra gyvų liudininkų, kurie dalyvavo tose laidotuvėse. Todėl būtų gražu, kad jo kapo vieta būtų įamžinta atminimo lenta.

Miesto gyventojų skaičius sparčiai didėjo. Kūrėsi naujos įstaigos, pavyzdžiui: Tarybinių ūkių tiekimo kontora, Lietkoopsąjunga ir kitos. Saugumas dirbo jau man atvykus. Jo būstinė buvo S. Nėries gatvėje. Buvau ir aš ten tardoma, nors man tebuvo 15 metų. Tuomet dirbau Grūdų paruošų kontoroje ir norėjo siųsti į buhalterijos kursus Riazanėje. Vienas mūsų jaunas darbuotojas patarė prisidžiovinti maišą džiovėsių, nes Rusijoje – badas. Mane tardė dvi valandas ir davė pasirašyti, kad niekam apie tai nesakysiu. Grįždama sutikau mūsų jaunuoį ir viską papasakojau – jis tuojau pat išvyko iš Klaipėdos. Miesto vykdomosios valdžios pirmasis vadovas buvo Viktoras Bergas (1906–1983). Partijos komitetų buvo du – miesto ir rajono. Rajono komitete dirbo rusų tautybės žmonės. Pirmasis Klaipėdos teisėjas – Karpavičius. Jo duktė – mokytoja, gyvena Klaipėdoje.

Vėliau perėjau dirbti į Lietkoopsąjungą sekretore. Buvo susirašinėjama lietuvių kalba. Papildomai man teko tvarkyti ir darbuotojų asmenines bylas. Tą darbą dirbau neilgai, nes rajono partijos komitetas reikalavo mane atleisti kaip nepatikimą. Man tvarkant darbuotojų asmenines bylas, dažnai lankydavosi saugumo darbuotojai, pasiimdavo visas bylas ir atskirame kabinete jas tikrindavo. Po tokių tikrinimų buvo areštuotas vienas parduotuvės darbuotojas, kurį po daugelio metų teko sutikti. Jo sūnus yra Klaipėdoje žinomas chirurgas, labai panašus į tėvą. Nors pavardę prisimenu, bet neminėsiu – nenoriu drumsti artimųjų ramybės. Iš sekretorės pareigų neatleido, bet darbuotojų asmenines bylas tvarkyti atėjo kita, patikima darbuotoja.

1945 m. Klaipėdos tabako fabriko patalpose buvo karo belaisvių vokiečių stovykla. Jie valydavo griuvėsius ir grįždami kiekvienas nešė rankose po plytą, iš kurių sumūrijo prie gatvės esančias administracines patalpas. Nedidelis būrelis belaisvių buvo paskirtas ir į Grūdų paruošų kontorą. Sandėliuose jie maišė grūdus, kad šie ne-

įkaistų. Man teko vertėjos darbas, nes mokėjau vokiečių kalbą, o ir rusų kalbą jau buvau gerokai pramokusi. Stovykla veikė su pertrauka. Belaisviai buvo išvežami nežinoma kryptimi. Po poros mėnesių tabako fabrike vėl veikė belaisvių stovykla, kuri tais pačiais metais ir likviduota.

Į uosto atstatymo darbus atvyko daug rusų tautybės žmonių. Buvo ten ir lietuvių, kurie jau tarpukaryje dirbo uoste. Po darbo gyventojai valė griuvėsius. Uosto krantinėje sprogo – spėliota, kad į krantinę atsitrenkė nesprogusi mina. Gi saugumas nustatė, kad tai diversija. Rado ir „kaltininkus“ – ten dirbusius lietuvius. Vienas mūsų geras pažįstamas Žemavičius buvo nuteistas 10 metų kalėti. Visą paskirtą terminą nekaltai kalėjo Sachaline. Grįžo visiškai palūžusia sveikata.

Pirmasis Klaipėdos dienraštis vadinosi „Švyturys“, vėliau „Tarybinė Klaipėda“ Prisi-menu, ten dirbo poetas Danas Pumputis (1913–1980). Buvo įdomus žmogus, gaila, kad užmirštas. Vėliau jis dirbo „Tiesos“ redakcijoje.

Pradėjo veikti Dramos teatras. Pirmasis režisierius – Romualdas Juknevičius (1906–1963). Labai įsimenantis jo suvaidintas Šmagos vaidmuo A. Ostrovskio komedijoje „Be kaltės kaltieji“. Gerai atsimenu Angelės Ignatavičiūtės-Petkevičienės sukurta Eglę ir Vytauto Kanclerio (1925–1997) Žilviną – spektaklyje „Eglė, žalčių karalienė“ (šiuo spektakliu 1946 m. buvo atidarytas teatras), Gražiną Balandytę „Pelenėje“, Balio Juškevičiaus komiškus vaidmenis.

Sparčiai gausėjant gyventų, kūrėsi ir naujos mokyimo įstaigos: Mokytojų seminarija, Mokytojų institutas, Muzikos mokykla, Jūreivystės mokykla. Muzikos mokyklai 1945–1956 m. vadovavo kompozitorius Juozas Karosas (1890–1981). Nuostabus žmogus ilgais žilais plaukais, visada besišypsantis. Kompozitorius buvo labai populiarus, visi jį pažinojo ir jis visus – gatvėje sveikinosi su praeiviais. Jūreivystės mokykloje viskas buvo dėstoma rusų kalba. Mokėsi joje ir lietuviai, bet daugumą sudarė rusų tautybės kursantai. Baigę mokyklą, daugelis lietuvių paskyrimus gaudavo toli nuo Lietuvos, dažniausiai Murmanskėje arba Vladivostoke.

Pradžioje butis buvo nelengva, bet nebadavome. Gyventojai pirkė iš naujakurių „samagoną“ ir mainė jį į kariškių turėtus amerikietiškus kiaulenos konservus. Vietiniai krašto žmonės dar nebuvo išmokę gaminti naminės „ruginukės“. Netrukus pradėjo veikti turgus senojo Frydricho turgaus vietoje. Suvažiudavo kaimo žmonės su vežimais, atveždavo kaimiškos duonos, pieno, varškės, žąsų. Labai pigūs buvo tik ką pagauti unguriai. Atvažiuodavo į mūsų šeimą senas žvejys Bastikis iš Preilos ir džiau-gėsi, kad dabar geri laikai žvejams – turėjo daug laisvės, bet ji truko neilgai.

1947 m. prasidėjo masinė tremtis į Sibirą. Niekas nesijautė saugus, buvo labai baisu. Mano namuose susirinko būrelis klasės draugų. Būryje drąsiau – vienas kitą guodėme, kad aplenks mus. Vežimai vyko naktį. Suūžus automobiliams, klausydavomės ar pravažiuos pro šalį, ar sustos prie mūsų namo. Taip akių ir nesumerkdavome visą naktį. Kitą dieną ėjome į stotį, kad atsisveikinti su tremiamais draugais. Iš mūsų klasės į tremtį pateko klasės seniūnas ir dar viena klasės draugė. Jie neturėjo kada nusikalsti mūsų „vaduotojams“, nes dieną dirbo, o vakare mokėsi suaugusiųjų gimnazijoje...

Teko stebėti pilną saulės užtemimą – tai buvo nuostabus reginys. Diena saulėta, be jokio debesėlio. Nesunku buvo pasiruošti stiklą, nes degtukai smarkiai rūko. Aiškiai galėjome stebėti, kaip šešėlis pamažu dengia saulę ir pradeda temti. Buvo turgaus diena. Labai sunerimmo arkliai, ėmė žvengti, o nurimo tik pradėjus švisti. Ne kiekvienam tenka tokį reginį savo gyvenime matyti, nes tai labai retas reiškinys toje pačioje geografinėje platumoje.

Turgelių valsčiaus lietuviškos mokyklos (1939–1944)

Antanas LESYS, Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 20

Pirmoji dabartinės lietuviškos mokyklos abiturientų laida prie senojo Turgelių pradžios mokyklos pastato

NEGIBĖNŲ PRADŽIOS MOKYKLA (11 km iki Turgelių autobusų stoties)

Mokykla aplankyta ir tikrinta du kartus: 1940 m. birželio 11 d. ir 1943 m. lapkričio 31 d. Mokykla įsteigta 1939 m., išlaikoma vietos savivaldybės. Algą moka Švietimo ministerija.

Patikrinimo metu nustatyta, kad IV skyriuje turėjo būti 24 mokiniai, o buvo 7 mokiniai.

Dėstomoji kalba – lietuvių ir lenkų.

Mokykla aplankyta 1943 m. lapkričio 31 d.. Pastatas medinis, 2 klasės (bendras grindų plotas 74 m²), salės nėra. Mokytojų butas: 2 kambariai (bendras grindų plotas 27 m²) ir virtuvė. 3 krosnys, 2 viryklės. Prie mokyklos buvo 0,5 ha žemės sklypas.

Mokslo metų pradžia – rugsėjo 16 d. Keturiuose skyriuose turėjo būti 128 mokiniai: 76 berniukai ir 52 mergaitės. Patikrinimo metu nerasta 79 mokinių. Pagrindinė nelankymo priežastis – rūbų, batų stoka. Pagal tautybę mokykloje mokėsi 32 lietuviai, 80 lenkų ir 16 gudų. Pagal gimtąją kalbą lietuvių 64, lenkų 64. Dėstomoji kalba – lietuvių.

Kaime tebegyvena buvę Negibėnų lietuviškos mokyklos mokiniai Mečislovas Lišovskis, Bronislavas Davlevič, Vanda Davlevič. Jie pasakojo, kad mokykla buvo mediniame, gražiam, aukštame pastate, statytame 1900 m. Mokykla (po karo joje buvo dėstoma tik lenkų ir rusų kalbomis) gyvavo iki 1972 m. Po to joje apsigyveno žmonės. Kaimo liudininkai apgailestavo, kad pastatas nežinia dėl kokių aplinkybių sugedė ir apie jį liko tik šviesus ir brangus prisiminimas. Liūdnei šlama beržai. Išlikusi mūrinė pamatų siena atrodo lyg buvusios lietuviškos mokyklos antkapis...

1939/1940 mokslo metais mokyklos vedėju ir mokytoju dirbo Kazys Lelešius. Jam buvo 23 metai, nevedęs, baigęs gimnaziją ir pedagoginius kursus. Mokėjo vokiečių, prancūzų, lotynų ir graikų kalbas. 1940/1941 mokslo metais vedėju ir mokytoju dirbo lietuvis Julius Margevičius. Jis be gimtosios kalbos mokėjo rusų ir lenkų kalbas. Mokykloje mokytojo Julius Kabariėkas. 1943/1944 mokslo metais mokyklos vedėja ir mokytoja buvo Teofilė Pščolanskienė, gimusi 1897 m. rugsėjo 1 d., atvykusi iš Švenčionių apskrities, dėdė, lietuvių, baigusi mokytojų seminariją.

PADVARIONIŲ PRADŽIOS MOKYKLA (7 km iki Turgelių autobusų stoties)

1940/1941 mokslo metais samdytame trobesyje buvo 4 skyriai, 2 klasių kambariai. Buvo dėstoma lietuvių ir gudų kalbomis.

1939/1940 mokslo metais mokyklos vedėja ir mokytoja buvo lietuvė Elzbieta Diminskienė, o 1940/1941 mokslo metais – lietuvė Bronė Baukaitė.

SENASALIO PRADŽIOS MOKYKLA (6 km iki Turgelių autobusų stoties)

Pradžios mokykla įsteigta 1924 m.

1940 m. birželio 11 d. mokyklą aplankė ir tikrino inspektoriaus padėjėjas V.Papečks. Pažymėta, kad mokyklą išlaiko valsčiaus savivaldybė, algas moka Švietimo ministerija. Nuomojami mediniai mokyklos namai. Mokykla dviejų komplektų, samdomame ūkininko name.

Reikalingas remontas.

Mokytojai

1. Valiukas Juozas – vedėjas, 23 metų, nevedęs, baigęs Šiaulių mokytojų seminariją, moka vokiečių kalbą.

2. Babulis Mykolas – mokytojas, 26 metų, nevedęs, mokykloje dirba 5 metai, moka lenkų, baltagudžių kalbas, buvo lenkų mokytojas.

1940-02-11 d. išrinktas tėvų komitetas. Įvyko vienas posėdis.

Pirmos klasės grindų plotas – 34,8 m²; antros klasės – 33 m²; mokyklos kiemas – 250 m²; mokykla turi 1,25 ha savos žemės.

Vadovėliai

„Rūtelė“ I ir II dalis; J.Damijonaičio uždavinynas II dalis; K.Kupčiūno, J.Trinkūno uždavinynas II dalis; Šimkūno geografija „Lietuva“.

Inspektoriaus padėjėjas V.Papečks pažymi, kad vedėjas J.Valiukas rūpestingai tvarko mokyklą, bet apie jo konkretų darbą sunku pasakyti, nes jis mokykloje tik penkta savaitė. Mokytojas M.Babulis stengiasi dirbti rūpestingai, jis šiek tiek pramokęs lietuvių kalbos.

Išleidžiamuosius egzaminus laikė 11 mokinių, iš kurių 10 išlaikė.

Senasialio pradžios mokykla 1943 m. buvo aplankyta antrą kartą.

1943/1944 mokslo metais Senasialio pradžios mokykloje buvo 4 skyriai, kuriuose mokėsi 103 mokiniai (49 berniukai ir 54 mergaitės). Pagal gimtąją kalbą ir tautybę visi mokiniai buvo lietuviai.

Mokyklos vedėjas ir mokytojas – 23 metų amžiaus lietuvis Juozas Valiukas, kuris 1941 m. pasiprašė atleidžiamas, nes stojo į žemės ūkio akademiją. Mokyklos vedėju tapo mokytojas Albinas Petronis, vėliau vedėja dirbo B.Nakutytė. Mokykloje mokytojo Mykolas Babulis ir Larisa Javorskienė.

SLABADOS PRADŽIOS MOKYKLA (7 km iki Turgelių autobusų stoties)

Slabados pradžios mokykla įkurta 1939 m. nuosavame, mediniame pastate. Mokykla aplankyta ir tikrinta du kartus: 1940 m. birželio 11 d. ir 1943 m. lapkričio 3 d. Trobesys statytas 1901 m. Mokyklą išlaikė valsčiaus savivaldybė.

1940/1941 mokslo metais buvo 4 skyriai. 49 mokiniai (nors į sąrašą buvo įrašyti

137 kaimo apylinkėse esantys mokyklinio amžiaus vaikai) mokėsi dviejų klasių kambariuose (grindų plotas 51 m² ir 84 m²). Matyt, pagrindinė mokyklos nelankymo priežastis buvo vietų stoka. Mokykla turėjo nuosavą aikštę (240 m²), žemę, kurią sudarė 55 arai, malkinę.

1943/1944 mokslo metais mokykloje buvo 100 mokinių (44 berniukai ir 56 mergaitės). Pagal gimtąją kalbą – 100 gudų, o pagal mokinių tautybę visi buvo lietuviai. Mokyklos nelankė 60 vaikų, nes neturėjo rūbų ir avalynės. Mokslo metai prasidėjo rugsėjo 22 d.

Mokykla turėjo 0,5 ha žemės (buvo 2 sklypai: vienas 0,2 ha prie mokyklos; antaras 0,3 ha prie Kalvių kaimo). Mokytojams buvo paskirtas 2-jų kambarių butas. Mokykloje buvo 4 krosnys ir 1 viryklė.

Lietuvis Jonas Jankauskas nuo 1939-ųjų metų dirbo mokyklos vedėju ir mokytoju. Jam tuo metu buvo 39 metai ir mokytoju jau buvo dirbęs 5 metus. 1923 m. Vilniuje J.Jankauskas baigė Lietuvių Švietimo „Ryto“ draugijos 3-tės Edukacinės mokytojų seminarijos 3 kursus. Be gimtosios kalbos dar mokėjo ir lenkų kalbą. Mokytojas rūpestingai dirbo „atlietuvinimo“ darbą ne tik tarp mokinių, bet ir tarp jų tėvų ir apylinkės gyventojų. Mokykloje mokytojo Jadvyga Kalašinskaitė ir Halina Svirskaitė.

TABARIŠKIŲ PRADŽIOS MOKYKLA

Tabariškių lietuviška pradžios mokykla buvo įsteigta 1939 m., 6,5 km nuo Turgelių. Ji išikūrė labai sename name, statytame, kaip ir kaimo bažnyčia, 1770 m.

Mokykla aplankyta ir tikrinta du kartus (1940 m. ir 1943 m.). Mokyklos pastatas buvo medinis, labai senas, nuomojamas. Mokykla savos žemės neturėjo, bet turėjo, nors ir ankštą, žaidimų aikštelę (12 m X 10 m). 1939/1940 mokslo metais buvo 4 skyriai. Iš viso juose mokėsi 122 vaikai. Buvo dvi klasės (grindų plotas 46,5 m²). Patalpos buvo menkos ir žemos. Mokytojams buvo skirti 3 butai (6 kambariai ir 3 virtuvės). Mokykloje buvo 13 krosnių. Dėstomoji kalba – lietuvių. Mokslo metai pradėti 1939 m. gruodžio 1-ąją.

Tikrinimo metu mokiniai jau šiek tiek mokėjo lietuviškai. III sk. vaikai sąmoningai dešimtaines trupmenas atsakinėjo lietuviškai. Per pertrauką mokiniai gražiai, dainuodami, žaidė tautinius žaidimus.

1943/1944 mokslo metais mokyklą lankė 78 mokiniai (36 berniukai ir 42 mergaitės). Tikrinimo metu nelankė 47 mokyklinio amžiaus vaikai (dirbo ūkio darbus; neturėjo apavo ir aprangos). Pagal mokinių tautybę mokykloje buvo: 74 lietuviai, 3 lenkai, 1 gudas, o pagal gimtąją kalbą: 75 gudai ir 3 lenkai.

Lietuvių kilmės Vincas Bucaitis (gim. 1895 m.) buvo mokyklos vedėjas, mokytoju dirbęs 15 metų, baigęs Veiverių mokytojų seminariją. Kelerius metus studijavo Vilniaus universitete. Be gimtosios kalbos dar mokėjo lenkų, rusų, vokiečių.

Mokykloje dirbo ir kiti mokytojai: Tadas Jaržyna, Pranas Sosinskis, Stasys Medauskas.

1942–1944 m. Tabariškių pradinės mokyklos vedėju dirbo lietuvis Stasys Jankauskas. Jis gimė 1905 m. balandžio 4 d. Valkininkų valsčiuje, Čižūnų kaime. Buvo baigęs mokytojų seminariją. Jis atvyko mokytojauti iš Jašiūnų valsčiaus, Skubėtų kaimo lietuviškos mokyklos. Ligi tol mokytoju jau buvo dirbęs 12 metų. Mokėjo lietuvių, rusų ir lenkų kalbas.

TURGELIŲ PRADŽIOS MOKYKLA

Turgelių lietuviška pradžios mokykla atidaryta 1940 metais nuosavame, mediniame name. Jis buvo statytas 1920 metais.

Pradžioje čia veikė lenkiška pradinė mokykla, kuri 1936 m. buvo reorganizuota į progimnaziją. Mokykla turėjo 1,46 ha nuosavą žemės sklypą. Mokiniai mokėsi I-VI skyriuose, 4-iose klasėse (grindų plotas 57 m²). Mokykloje buvo įrengti 2 butai gyventi mokytojams. Bendras visų patalpų plotas – 300 m². Pastate buvo 13 krosnių ir 1 viryklė... Dėstomoji kalba buvo lietuvių ir gudų. 1940/1941 4 skyriuje – 3 klasės; 6 skyriuje – 2 klasės. Mokytojo Juozas Vidžiūnas, baigęs mokytojų kursų Kaune.

1943/44 Turgelių pradžios mokykloje mokėsi 83 vaikai (49 berniukai ir 34 mergaitės). Mokykloje buvo 6 skyriai. Jie mokėsi 3-jose klasėse (dalis mokyklos patalpų buvo paversta sandėliu, pripilta javų). Mokinių pagal gimtąją kalbą buvo: 7 lietuviai, 16 lenkų ir 60 gudų, o pagal tautybę: 40 lietuvių, 20 lenkų, 23 gudai. Mokslo metai prasidėjo 1943 m. rugsėjo 16 d. Dėstomoji kalba – lietuvių. Mokykla aplankyta 1943 m. lapkričio 5 d. Martyno Pupkaus pareigas tuo metu atliko kitas žmogus. Mokykloje tikrinimo metu buvo trys mokytojai (1 vyras ir 2 moterys). Mokyklos nelankė net 152 miestelyje ir jo apylinkėje esantys mokyklinio amžiaus vaikai. Pagrindinė priežastis – avalynės ir drabužių trūkumas.

Pradžioje Turgelių lietuviškoje mokykloje mokiniai buvo mokomi lietuviškai ir gudiškai, kartais lenkiškai. Bet jau nuo pavasario įsivyravo tik lietuvių kalba.

Nuo 1940 m. mokyklai pradėjo vadovauti Martynas Pupkus (gim. 1928 m. rugsėjo 1 d.), atvykęs iš Mažeikių apskrities, Daugų pradžios mokyklos. Jis buvo baigęs pedagoginį institutą.

Taip pat čia mokytojo Adolfiną Čerepaitę, baigusį Rokiškio gimnaziją, pedagoginį institutą ir Juozas Vidžiūnas, kuris buvo baigęs mokytojų kursų Kaune. Visi anksčiau išvardyti pedagogai buvo lietuviai.

Mokykloje dirbo mokytojai: Vailava Daržikevičienė, Jonas Čizikas, Ksėnė Bogdanavičienė, Kostas Borusevičius, Vaitiekus Šutavičius, Mykolas Ščastna.

Mokykloje kai kurie mokytojai skleidavo šovinistines idėjas. Antai iš Turgelių lietuviškos mokyklos netikėtai pasitraukė J.Čizikas. Jis trukdė dirbti lietuviams. Lietuvos saugumo policija įtarė jį priešvalstybine veikla, už tai buvo atleistas iš pareigų ir areštuotas.

Iš mokyklos buvo atleistas 1941 m. birželio 22 d. Lietuvos saugumo policijos ieškomas Vaitiekus Šutavičius (gudas), nes jis pabėgo su Raudonąja armija.

Pabaiga

ŠALTINIAI

- B. Kvilyks. Mūsų Lietuva. V., 1989. T. 1.
Z. Zinkevičius. Rytų Lietuva praityje ir dabar. V., 1993.
K. Garšva. Pietryčių Lietuvos Autonomijos klausimai. V., 1990.
V. Martinėnas. Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais. V., 1989.
Geografija (moks. žurnalas-36[2]). V., 2000.
S. Buchaveckas. Šaltos žemė. V., 1992.
Lietuvos gyventojų genocidas. V., 1999. T. 1.
R. Paulavičienė. XX amžiaus Lietuvos mokytojai. V., 1996.
Dieveniškis. V., 1995.
Armija Krajova Lietuvoje. V-K., 1995. D. 1.
Armija Krajova Lietuvoje. V-K., 1999. D. 2.
Vilniaus balsas. 1940. Nr. 35.
Liaudies balsas. 1940 m. balandžio 26 d.
Krynica. 1939 m. gruodžio 6 d.
Voruta. 2003 m. sausio 25 d. Nr. 2.
Voruta. 2004 m. rugpjūčio 14 d. Nr. 15.
LVA. F. 391. Ap. 3. B. 1759.
LVA. F. 391. Ap. 3. B. 2732.
LVA. F. 391. Ap. 3. B. 2408.
LVA. F. 391. Ap. 6. B. 502.
LVA. F. 391. Ap. 8. B. 390.
LVA. F. 629. Ap. 1. B. 800.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9773.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9774.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9787.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9792.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9794.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9798.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9807.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9808.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9812.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9820.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9800.
LVA. F. 743. Ap. 2. B. 9801.
LVA. F. 762. Ap. 4. B. 192.
LVA. F. 762. Ap. 4. B. 155.
LVA. F. 762. Ap. 6. B. 204.
LVA. F. 629. Ap. 242. B. 87.
LVA. F. 629. Ap. 1. B. 87.
LVA. F. 629. Ap. 1. B. 789.

Kolbergas – Pomeranija

Andrius JANKUS, Tasmanija

Mūsų tėvui Martynui (Merčiui) Jankui nebuvo leista dirbti ir gyventi nei Klaipėdos krašte, nei Rytprūsioje. Bet nuo 1943 m. buvo paskirtas dirbti Kolbergo uosto valdyboje sandėlio vedėju. Vasara, 1944 m., buvo mobilizuotas į „Organisation Todt“. Ta organizacija faktiškai buvo Whermachto pagalbinis statybos dalinys. Jie statydavo kariuomenei sutvirtinimus, bunkerius, tiesdavo kelius, kasdavo prieštankinius griovius ir atlikdavo kitus kariuomenei reikalingus darbus.

Tėvas buvo išsiųstas nežinia kur į frontą. Susisiekti su juo buvo galima tik per jo Feldpost No. (fronto pašto numerį). Frontas jau buvo pasiekęs Lietuvą.

Teta Elzė, Kristupas, Tėtatis, Ona, Vytukas ir Džordžas – prancūzų belaisvis, kuris vokiečių buvo paskirtas dirbti Jankų ūkyje, buvo antrą kartą evakuoti iš Bitėnų į kitą pusę Nemuno 1944 m. spalį ir buvo apsistoję Barštyne (vokiškai Bartenstein).

Teta Elzė parašė laišką mūsų Mamai, kur jie yra apsistoję. O Mama tuoj parašė laišką tėvui, nurodydama jų adresą.

Pasirodo, kad tėvo dalinys stovėjo netoli. Tėvas, gavęs laišką, tuoj nuvyko jų ieškoti. Suradęs juos, patarė visiems nedelsiant pasiimti kiek gali savo daiktų ir važiuoti pas mus į Kolbergą traukiniu.

Vežimai buvo palikti Jogaudų Jankaus žinioj su įsakymu, kad rusams užėjus tuos vežimus sudegintų. Jogaudų Jankus taip ir padarė, bet kažkur prapuolė. Turbūt rusai sušaudė. Jogaudų Jankus buvo Tėtačio giminė, gal pusbrolis.

Džordžas pakliuvo į rusų rankas ir po keleto mėnesių, jau karui pasibaigus, sugrįžo į savo namus Prancūzijoje. Teta Elzė, jau gyvendama Kanadoje, susirašinėjo su Džordžu iki pat jo mirties.

Atsimenu, kai mes su mamaėjome į Kolbergą stotį visų pasitikti. Jau temo, kai jie atvyko. Nuo stoties iki mūsų namelio buvo maždaug 3 km. Visiėjome pėsti, nes taksi jau nebebuvo dėl kuro stokos ir vyrų mobilizacijos. Turėjome eiti pamažu, kad Tėtatis nepervargtų ir turėjome dažnai sustoti, kad jis galėtų pailsėti. Pasiekėme mūsų namelį jau sutemus. Visi keleiviai buvo išvargę ir po kavos puodelioėjo miegoti. Susispaudę sutilpome visi.

Netrukus Ona buvo paskirta tarnauti vienoje vokiečių šeimoje miestelyje ir ten apsigyveno. O mane išvarė apkasų kasti už miestelio ribų. Ten, ant Baltijos jūros kranto, buvusioje vasarotojų poilsio sodyboje, daugiau kaip šimtas vaikinių perėmėme visą sodybą. Kadaise šitą sodybą vadindavo „Meeresrauschen“ (jūros šlamėjimu), o dabar paimta tvirtovės komendanto įsakymu ir pavadinta kasikų stovykla No.1 (Schiplager Eins). Stovyklos komendantu paskirtas 18-metis, buvęs Whermachto leitenantas, pažeidęs inkstus fronte.

Visiems buvo įsakyta čia prisistatyti. Atėjusius mus „pasitiko“ kalnas šiaudų. Pirmiausiai reikėjo sunešti šiaudus į kambarius ir iškloti grindis iki 10 cm storio. Tai buvo 15 vaikinių lova. Po to suskaldyti malkas virtuvėje pagal virėjų pageidavimus, bet ir mums reikėjo malkų, nes kiekviename kambaryje buvo įrengta krosnelė. Temperatūra lauke jau buvo -20C°.

Kitą dieną, nusiprausę Baltijos jūroje, kaip katinai perbraukę pašlapintais dviem pirštais per akis ir po puodelio „Erzats“ kavos ir riekiės juodos duonos, apteptos marmelado, išžygiavome į darbą.

Maždaug už kilometro prie mažos būdelės mus pasitiko du „Org. Todt“ uniformuoti vyrai. Jie davė mums „kirkas“, kastuvus ir laužtuvus. Po to nuvedė prie daugybės žemėje įkaltų kuolelių ir paaiškino, ką tai reiškia ir kur pradėti kasti.

Visi su dideliu entuziazmu puolė kasti, nes šis prieštankinis griovys sustabdytų rusų tankus. Bet greit „atsikando“. Išalusi žemė buvo kieta kaip plienas, išalas maždaug nuo 30 iki 50 cm. Kol tą išalusią plutą perkasėm – buvo jau pietūs. Pietus „kanėse“ atnešė į darbo vietę. „Maggi“ sriuba. Pasitaikydavo, kad ta sriuba smirdėdavo, tada užspaudęs nosį nurydavai, kad ką nors šilto pilve turėtum, nes temperatūra beveik kas dieną buvo -20C°. Bet pasitaikydavo ir tokių dienų, kad sriubą nurijus ji sugrįždavo atgal.

Pilvas sustreikuodavo.

Vakarienei būdavo daržovių sriuba – ne luptos bulvės, morkos ir runkeliai, sukapti į mažus gabaliukus ir užpilti kažkokių baltų skysčiu, kad atrodytų, jog tai pienas.

Pirmutinis, sugrįžęs iš kasimo, buvo įpareigotas užkurti krosnelę. Reikėjo ne tik sušilti, bet išsidžiovinti batus ir kojines. Mūsų kambaryje buvo 15 vaikinių. Miegojome ant šiaudais nuklotų grindų, nusiavę batus ir kojines ir atsiseję diržą. „Kruvinoji armija“ jau buvo atrepliojusi 40 km nuo mūsų.

Kas atsikeldavo naktį, įmesdavo malkų į krosnelę. Kartais krosnelė būdavo visa raudona nuo per didelio kuro kiekio. Užsidegdavo šiaudai ir mes visi, sukilę iš miego, basi bandydavome sutrypti ugnį šokinėdami po liepsną. Kartais taip nutikdavo net keletą kartų per naktį.

Pasiskundėme komendantui, kuris sutiko su mūsų sumanymu, kad vienas vaikinass būtų atleistas nuo kasimo darbų ir naktį kurentų ir prižiūrėtų krosnelę ir svarbiausia, kad

Kolbergo evakuacija 1945 m.

išdžiovintų mūsų kojines ir batus. Be to, jeigu šiaudai užsidegtų, kad būtų pasiruošęs ugnį užgesinti, kad kasikais galėtų ramiai per naktį išsimiegoti. Darbas buvo sunkus. Kiekvieną rytą reikėjo pralaužti sušalusią į ledą žemės plutą. Po to kasimas vyko sparčiau ir lengviau, bet bendra nuomonė buvo, kad rusai atvyks greičiau, negu mes užbaigsim darbą. Taip ir įvyko.

Gyvenami tokiomis sąlygomis, gana greitai pradėjome just, kad labai niežti kūną. Iš pat pradžių nesupratome, kodėl taip yra. Tik vėliau, kai mano krūtinė buvo visa kraujiuota, supratau, kad visi auginame utėles.

Po keleto mėnesių, skaldydamas malkas, beveik nusikirtau dviejų pirštų galus.

Buvo aišku, kad viena ranka negalėsiu valdyti kastuvo, „kirkos“ arba laužtuvo. Po poros dienų buvau atleistas nuo kasimo ir paskirtas į „Waldenfels“ kareivines kaip tvarkdarys su nurodymu prižiūrėti pabėgėlius, kurie traukėsi nuo fronto su vežimais.

Atleistas iš kasimo stovyklos,ėjau namų link. Pakeliui turėjau praeiti pro mano buvusios anglų kalbos mokytojos namus. Tai buvo didelis trijų aukštų namas prie pat jūros plažo. Mokytoja jau buvo pagyvenusi, netekėjusi moteris ir gyveno su savo seserimi kartu viename name. Nekenė nacių ir daug kartų pasisakė prieš Hitlerį, o tai buvo kelias į „kacėtą“. Prieš karą studijavo ir gyveno Anglijoje.

Užėjau tik pasveikinti, bet jos manęs nepaileido nepavaišinusios arbatos puodeliu ir pyragaičiais. Turbūt matė suvargusį nuo kasimo darbų, o mane vis jaudino rūpestis, kad nepalikčiau joms naujų gyventojų – mano utėlių.

Vėliau, kai rusai jau puolė Kolbergą, man pasakojo, kad abi damos persiplovė venas, nes nenorėjo būti išprievartautos.

Kareivinės buvo tuščios. Visa kariuomenė seniai išvažiavo į Rytų frontą ir prapuolė. Pagrindiniame administracijos pastate buvo įsikūręs tvirtovės štabas su generolu majoru Oskaru Krapu - tvirtovės komendantu, jo karišku būriu ir padėjėjais. Viename kambaryje buvo „Volksturmo“ štabas, kuriam vadovavo šeši pasenę karininkai ir svarstė, kaip apginti miestelį.

„Volksturmo“ nariai susirinkdavo kareivinės aikštėje, pasimankštindavo, pažygiuodavo ir eidavo namo. Dauguma

buvo raiši, pasenę vyrai, kurie toli nužygiuoti jau nebegalėjo. Tarp jų buvo ir jaunesnių - policininkų ir raštininkų, kurie anksčiau buvo atleisti nuo karinės tarnybos. Dar buvo ir „Hitlerio jugendo“ būrys, vadinamas Tankų medžiotojų komanda, kurie žygiuodavo aplink aikštę beveik dieną ir naktį. Net vienas štabo karininkas patarė jiems taupyti savo jėgas ir panaudoti jas prieš rusus.

Mano darbas buvo „karališkas“. Galėjau prisistatyti darbe, kada norėjau, bet ne vėliau kaip pietų metu. Leido man gyventi namuose. Tas buvo svarbiausia. Nereikėjo daugiau siurbti pasmirdusios „Maggi“ sriubos ir darbas buvo lengvas. Jau nebedaug vežimų užsukdavo į kareivines nakvynėi, todėl ir darbo buvo ne taip daug. Reikėdavo užregistruoti vežimus ir žmones, parūpinti pašaro arkliams, paskirti žmonėms kareivinėse kambarį nakvynėi, o maistą parūpindavo moterys iš labdaros organizacijos.

Po kiek laiko vežimai nustojo važiuoti. Tai

telio, mūsų moteriškės nusprendė apleisti namus ir pasitraukti į saugesnę vietą. Tai buvo pajūrio apsaugos artilerijos bunkeris – išbetonuota baterijos karių gyvenamoji vieta. Viduje buvo suolų ir kablių skrybėlės pakabinėti. Ten ir aš pakabinau portfelį su savo turtais ir užmiršau pasiimti išeidamas. Nebuvau visiškai sveikas, jaučiausi blogai, nes slogavau ir kaklas buvo sutinęs.

Kai patrankų dundėjimai aprimo, mes išėjome iš bunkerio ir, priėję prie kariško laivo, paklausėme, kada jie išplauks ir ar priims mus kaip keleivius.

Vienas jūreivis atidarė geležines duris, įleido mus į vidų virš garo mašinos ir ten įsikūrėme. Susėdome visi: Tėtatis, Elzė, Kristupas, Ona, Vytukas, mūsų Mama, Ieva ir aš. Taip išsėdėjome pusantros paros, nes laivas negavo įsakymo palikti uostą.

Man atsibodo laukti ir išlipau į krantą. Pasiziūrėjęs į jūrą, kur didelė audra draskė molus ir paskandintų laivų stiebai kyšojo virš bangų, prisiminiau prieš mėnesį paskandintą „Wilhelm Gustlof“ su daugiau kaip 10 tūkstančių pabėgėlių ir lavonų nuklotą pajūrį. Buvau nusprendęs pasilikti Kolbergo miestelyje, bet mane perkalbėjo. Vis tiek nuėjau į mūsų gyvenamą namelį. Pamačiau brolio Jurgio fotografiją, įdėtą į rėmelį ant radijo aparato. Išėmiau fotografiją ir įsidėjau į kišenę, o radijo aparatą kumščiu numušiau nuo stalelio ir išėjau atgal į laivą.

Pagaliau kovo 5 d., 4 val. ryto, laivas gavo įsakymą išplaukti į Swinemundę. Nedelsdami jūreiviai atpalaidavo laivą nuo krantinės ir išplaukė į jūrą. Buvo didelė audra ir daug kas sirgo jūros liga. Po daugiau kaip 10 valandų supimo įplaukėme į Stettino ežerą. Čia išvydome didelį laivų kapinyną. Laivų bokštai kaip kryžiai žymėjo tą vietą. Pagaliau prisišvartavome prie Swinemundės krantinės 5 val. po pietų.

Buvo nurodyta vykti į Adolfo Hitlerio mokyklą, kur įsikūręs visų pabėgėlių

priėmimo punktas. Čia buvo keletas šimtų, o gal net tūkstančių tokių pat varganų kaip ir mes. Didelėje salėje, išklotoje jau sutrintais šiaudais, miegojome, valgėme ir sėdėjome laukdami kokio nors stebuklo, kad ruselliai grįs į savo lizdą.

Po keleto dienų bandėme pralįsti iš Swinemundės pro apsupimą. Reikėjo ieškoti transporto. Pagaliau pasisėkė surasti dar veikiančią transporto šaką. Iš

Swinemundės važiuavome traukiniu iki Anklamo. Nuo Anklamo laivu iki Demmino. Nuo Demmino siauroju traukinėliu iki Stavenhageno. Tas traukinėlis be jokios priežasties sustodavo ne tik stotelėse, bet ir laukuose.

Vieno tokio sustojimo metu Tėtatis užsimanė išlipti ir pasivaikščioti po laukus. Nuėjo toliau nuo traukinio, kai tas staiga sušvilpė ir vėl pradėjo važiuoti. Visi pradėjom šaukti Tėtati, kad kuo greičiau bėgtų ir pasivytų traukinuką. Pagaliau teta Elzė iššoko iš traukinuko, paėmė Tėtatį už rankos ir bėgdama jį traukė, kol pasivijo paskutinį vagoną. Ji išoko pirma ir kitų padedama įtempė Tėtatį. Šis įvykis sujaukino visus. Teta Elzė sakė, kad ji būtų pasilikusi su Tėtačiu.

Pasiekę Stavenhageną, perlipome į platųjį priekinio traukinio vagoną, kuris anksčiau matyt vežė anglis. Čia, perone, tie vagonai išstovėjo visą naktį po atviru dangumi. Tėtatis buvo apklotas įvairiais rūbais, kad nepersaltų. Pagaliau kitą rytą atlėkė garvežys, paėmė visą ešeloną vagonų ir nuvežė mus iki Gielową. Nuo Gielowo iki Faulenrosto važiuavome vežimu. Ten mums davė kambarį pas vieną ūkininką. Taip ištrūkom iš apsupimo, bet bėdos dar vis nesibaigė.

Sutikome žmonių, kurie vėliau už mus pabėgo iš Swinemundės. Jie pasakojo, kad praėjus keletui dienų po mūsų išvykimo iš „Adolfo Hitlerio“ mokyklos, anglai atskrido ir ją subombardavo. Pasakojo, kad iš tos dviejų ar trijų aukštų mokyklos nieko neliko, tik kalnas kojų, rankų ir kaukolių.

Klausydami žinių sunerimome, nes „Raudonasis tvanas“ slinko toliau. Buvo nutarta važiuoti. Kovo 29 d. išvažiavome vežimu iš Faulenrosto į Malchiną, kur tikėjomės, nes čia jie dar riedėjo pagal tvarkaraštį. Įsėdome į traukinį, turėjome perlpti Bad-Oldesloje, vėliau Neumunsteryje, iš kur traukinys jau vyko tiesiai į Flensburgą Danijos pasienyje.

Kai pasiekėme Flensburgą, mus pasitiko Pabėgėlių komiteto darbuotojai ir apgyvendino „Murwiko“ mokykloje. Po keleto dienų buvome pasiųsti į Wippendorfo kaimą, kur buvome apgyvendinti pieninės antrame aukšte, buvusiam darbininkų kambaryje.

„Mano dienos – prasmingos ir šventos“

Aš dzūkė. Ant Nemuno kranto
Prabėgo vaikystė mana,
Alytus – mano pasakų miestas,
Ten skambėjo motulės daina.

Bet Rytų Lietuvon mane vedė
Jaunystės takais kitados:
Trakų Vokė ir Šumskas, Turgeliai –
Čia reikėjo lietuvių kalbos.

Su Sąjūdžiu vėliau kėliau,
Žodį „laisvė“ dažnai skandavau.
Tarsi fakelą ryškų iškėlus
Lietuvos šventą vardą tariau.

Mano dienos – prasmingos ir šventos,
Ir darbai nuveikti dideli.
Jie skirti tau, tėvyne brangioji,
Dėl tavęs pražilau per anksti.

Bet Rytų Lietuvoj mano pėdos
Įspautos paliko dar ilgai,
Ir lietuviškas žodis skambės Ten
Kaip gražiausias planetoj visoj.

Šis lietuvių kalbos mokytojos meto-
dininkės Bronislavos Daunorienės kūry-
bos eilėraštis – tarsi veidrodis, pertei-
kiantis tiek išgyvenimų ir akimirkų. Ir vi-
sa tai iš jos gyvenimo. Kupino neįkaino-
jamos patirties, lūžių, neištrintų pėdsakų
ir prasmingų darbų.

Šiandien švenčiame jos garbingą 75 me-
tų jubiliejų. Sveikiname, linkime geriausių
dienų, sveikatos, stiprybės. Bet ar to pakan-
ka? Ar į tuos metus sutelpa visi lietuviški
žodžiai, jos ištarti? Ar sutelpa visi darbai,
jos nuveikti?

Daugiau nei 50 metų savo gyvenimo
mokytoja paskyrė pedagoginei veiklai –
kiekvienam sutiktam skiepijo meilę savo
kraštui, pagarbą lietuviškam žodžiui,
nuoširdumą mokytojui. Kiekvieną dieną,
kiekvieną pamoką tiek mokiniams, tiek
kitiems mokytojams ji – darbštumo ir
nuoširdumo pavyzdys.

Kūrybingumas pamokų metu, profesio-
nalumas tarp kolegų, visuomet
trykštanti energija, noras nuversti kalnus
užkrečia visą Turgelių vidurinės mokyk-
los bendruomenę.

Apibūdinat šią asmenybę žodžio „mo-
kytoja“ – nepakanka. Ji ir poetė, ir Dainų
švenčių, Sąjūdžio, Atgimimo įvykių – Bal-
tijos kelio, Sausio 13-osios, Kovo 11-
osios – dalyvė. Ji tiesiog dega noru ir ryžtu
organizuojant bet kurią šventę mokykloje
– visada pateikia begalę originalių idėjų,
įžvalgių patarimų. Kiekvienai mokytojai
ji – geriausia patarėja bet kokių klausimų.
Ir profesiniu, ir gyvenimo.

B. Daunorienės entuziazmą įrodė ir
darbas Argentinoje. Ji uoliai nėrė į plačiuo-
sius vandenį, mokė ten gyvenančius lietu-
vius protėvių kalbos. Ten ir eilės gimė:

Neskink levandos

Neskink levandos, negaliu
Priimti tavo dovanų –
Kukli ramunė širdyje
Ir dobilėlis lankoje.

Tu nedainuoki man dainų –
Jose Tėvynės nerandu,
Tai kas medelis be šaknų,
Tamsi naktelė be žvaigždžių.

Kalnų takelis – kelias Tavo
Ir Santa Rosa šniokščia tau,
O man čiurlenimas Vilnelės
Už viską žemėje brangiau.

Belieka mus tik padėkoti šiai gėrio ne-
šėjai, kad vis dar dirbate, kad vis dar rūpi-
natės Lietuvos ateitimi:

Jūs nesustokit, eikit ir toliau į priekį.
Jūs nepavarkit nei šypsotis, nei
šilumos dalyt.
Ir juokitės, kaip Jūs viena temokat
juoktis.
O šokanti, dainuojanti širdy jaunystė,
Dar daugel metų tegul Jūs lydės

Ak, žodžiai...

Ak, žodžiai,
Tušti ir beprasmiai,
Kai virsta keiksmažodžiais gatvė,
Kai neskamba švelniai vienetvė,

Kai nevedam žodžio už rankos,
Jūs būgnai užgoždami trankos,
Kai išstumiam juos iš dainos,
Iš motinų mūsų kalbos.

Tai kur mes nueisim be jų?
Gal Airijon, JAV, ar Peru?
Tai lenkimės žodžiui, kol turim,
Kol svetimas jų neištūmė.

Be jo – mes nuvytę lyg lapai,
Be jo – ažuolai be šaknų.
Išgirskim jo skambesį aštrų
Lyg plakamą dalgį tėvų.

*Lietuvių kalbos mokytoja,
Turgelių vidurinės mokyklos
direktoriaus pavaduotoja ugdymui
Raimonda ORENTAITĖ*

Vilniaus apskrities viršininko administracijos Socialinių reikalų, švietimo ir kultūros departamento Švietimo skyriaus vyriausiasis specialistas Rolandas Leskevičius, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Bronislava Daunorienė, Vilniaus apskrities viršininko administracijos Socialinių reikalų, švietimo ir kultūros departamento Švietimo skyriaus vedėja Liudmila Petrauskienė, Vilniaus apskrities viršininko administracijos Socialinių reikalų, švietimo ir kultūros departamento direktorius Jonas Vasiliauskas

Jubilijatė mėgsta ne tik eiles kurti, bet ir pati dainuoja...

Čia 2006 metų rugsėjo pirmosios šventė, pirmą kartą atliekamas mokyklos himnas, kurio autorė Bronislava Daunorienė. Kairėje pusėje – dvi mokinės (Božena Vysockaja ir Inga Narkūnaitė). Kitoj pusėj – muzikos mokytoja Halina Barkovska, vokiečių kalbos mokytoja Janina Keko, dailės mokytoja Žaneta Kanapickienė, toliau vėl mokinės

„VORUTOS“
KULTŪROS PRIEDAS
RYTŲ LIETUVAI

2007 11 24 Nr 13 (21)

„Vorutos“ projektą „Lietuvos istorinės ir pilietinės savimonės akcentai“ remia Vilniaus miesto savivaldybės administracija

Lietuviškas baras

Gerbiamas Alfonsai Petrukevičiau,

Nuoširdžiai sveikiname gražios sukakties progą. Tegul Jūsų darbai ir toliau bus dideli ir prasmingi. Linkime daug džiugių akimirkų, kurias atneša kitų pagarba, pripažinimas ir dėkingumas. Sėkmės ir sveikatos Jums.

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos bendruomenė

Gerb. Alfonsai Petrukevičiau,

žmogaus gyvenimas matuojamas ne metais, o nuveiktais darbais. Jų padarėte daug ir gerų. Ir tiek, kiek širdies šilumos atidavėte kitiems, tiek jos vėliau ir sugrįžta. Glauskite prie savęs tuos, kuriuos mylite ir gerbiate, tada ir pačiam netrūks artimųjų meilės, draugų, bendradarbių pagarbos, o skubantys metai te atneša džiaugsmą, gerumą, ramybę, namų šilumą ir viltį. Sveikatos ir ilgo gyvenimo.

*Nuoširdžiai Poškonių darželio bendruomenės
vardu direktorė Violeta Michalkevičienė*

Sveikiname

Gerbiamą Alfonsą PETRUKIČIŲ garbingo septyniasdešimtmečio progą. Tiek daug gyvenime jau buvo, Bet dar daugiau tik bus. Gyvenimas dar ilgas, tad iš širdies tau linkim: Daug laimės, nugalėti sunkumus, Stiprybės ir vilties.

„Vilnijos“ draugijos pirmininkas Kazimieras GARŠVA

Mielas Alfonsai Petrukevičiau,

Lydimi didžiulių darbų, nuskubėjo metai... Tegul Jūsų ateities dienas pripildo ne tik malonūs rūpesčiai, atsakomybė bei siekliai, bet ir nemažtanti energija, puiki sveikata. Gražaus Jubilėjaus progą Jus sveikina Vilnijos draugijos Šalčininkų skyrius.

Gerbiamas Alfonsai,

Garbingo jubilėjaus progą sveikiname Jus. Ačiū Jums už tai, kad esate ir, nepaisydamas nieko, dalijate širdies šilumą, tarnaujate Tiesai ir žmonėms.

*Nuoširdžiai Poškonių pagrindinės mokyklos bendruomenės
vardu direktorė Birutė Žybortienė.*

Mielas Alfonsai!

Ateina laikas, kai sustojame, atsigręžiame atgal, pažvelgiame į tai, ką nuveikta, ką pasiekta...

Ateina laikas, kai ant svarstyklų dedame kiek buvo gero ir blogo, kiek pagelbėjome ir kiek nusigręžėme, kiek atidavėm ir kiek pasiėmėm...

Ateina laikas, kai susimąstome: o ką toliau?...

O toliau – dar daug neišplaukijotų upių, dar daug neišbraidyto pievų, dar daug nesutiktų saulėtekų ir neįkvėptų vakaro vėsu, daugybė nesurinktų laimės lašelių, begalė neišgirstų „Ačiū“...

Tad nesustokite ir eikite į tuos saulėtekus ir laukiančias platybes, nepristigdamas energijos, entuziazmo ir šilumos, kurią dalijate kitiems...

*Garbingo jubilėjaus progą Jus sveikina
Turgelių vidurinės mokyklos
bendruomenė*

„Lietuvos spaudos fotografija 2007“

Vytautas ŽEMAITIS, Senieji Trakai

Į dienos šviesą išėjo Lietuvos spaudos atstovų, dalyvavusių konkurse „Lietuvos spaudos fotografija 2007“, fotografijų albumas.

Šis albumas – šeštasis spaudos klubo leidinys, pateikiantis tarptautinės vertinimo komisijos atrinktus vienerių metų spaudos fotografų darbus. Jame spausdinami geriausi spaudos fotografų darbai, eksponuojami parodose Lietuvoje ir užsienyje. Jų visuma – laiko metraštis, vaizdas, įprasminęs įdomiausias nūdienos gyvenimo akimirkas ir žmones joje.

Konkursui „Lietuvos spaudos fotografija 2007“ nuotraukas pristatė 158 Lietuvos spaudos atstovai. Darbų skaičius rekordinis – daugiau nei 13000 nuotraukų. Komisija išrinko nominantus ir nugalėtojus. Kaip ir ankstesniais metais, darbai buvo pateikti pagal temas: „Naujienos“, „Žmonės naujienoje“, „Socialinė fotografija“, „Portretas“, „Kultūra“, „Sportas“, „Pramogos“, „Kariuomenė“, „Gamta ir jos apsauga“, „Kaimo gyvenimas“ ir „Reportažas“.

Šiame albume yra paskelbtos visos kon-

kurse dalyvavusių spaudos atstovų pavardės. Malonu, kad tarp jų yra ir Trakų regioninės spaudos atstovų, nors jų fotografijos į

Dana Buinickaitė-Zacharevičienė

ši leidinį nepakliuvo. Tai Kęstutis Petkūnas, atstovavęs „Lietuvos rytui“, (taip pat „Trakų žemės“ žurnalistas) ir Dana Zacharevičienė, atstovavusi laikraščiui „Voruta“.

revičienė, atstovavusi laikraščiui „Voruta“.

Konkursas „Lietuvos spaudos fotografija“ – tai pasaulio spaudos ir Lietuvos spaudos fotografijos tradicijų leidinys, kuris turės išliekamąją vertę Lietuvos istorijoje. Tad sveikiname Trakų krašto spaudos atstovus, dalyvavusių konkurse – Kęstutį Petkūną ir Daną Buinickaitę-Zacharevičienę.

Kęstutis Petkūnas

„Telaimina Viešpats Baltarusiją...“

Šie žodžiai nuskambėjo iš naujai paskirto Minsko-Mogiliovo metropolito arkivyskupo Tadeušo Kondrusevičiaus lūpų 2007 m. lapkričio 10 d., kuomet jis iškilmingai įvesdintas į Minsko Švenčiausios Mergelės Marijos Arkikatedrą. Iškilmingas Mišias aukojo du kardinolai, devyniolika vyskupų, daugybė dvasininkų iš įvairių Baltarusijos vyskupijų bei užsienio. Visi tikin-

tieji negalėjo sutilpti didžiulėje Minsko katedroje, bet net ir būdami gatvėje jie galėjo dalyvauti iškilmėse – buvo pastatytas ekranas ir transliuojamos mišios.

Iškilmingų mišių pradžioje lotynų ir baltarusių kalbomis buvo perskaityta Popiežiaus bulė apie arkivyskupo Tadeušo Kondrusevičiaus paskyrimą Minsko-Mogiliovo metropolitu. Joje rašoma: „Mes atsa-

Taip prieš inauguracijos pradžią atrodė Minsko Švenčiausiosios Mergelės Marijos arkikatedra

Laukiant pastoriaus. Laisvės aikštėje prieš arkikatedrą susirinko daug žmonių pasitikti savo naująjį metropolitą

Pagal senus baltarusių papročius naujasis metropolitas buvo sutiktas su duona ir druska. Iš dešinės: vyskupas Antonijus Demianka, einantis laikinojo ordinatoriaus pareigas Minsko-Mogiliovo arkivyskupijoje

Nuo šventos relikvijos pabučiavimo prasidėjo iškilinga naujai paskirto Minsko-Mogiliovo metropolito arkivyskupo Tadeušo Kondrusevičiaus eiseną į Minsko Švenčiausiosios Mergelės Marijos arkikatedrą

Arkivyskupas įžengia į arkikatedrą. Už jo (iš kairės į dešinę) popiežiaus nuncijus Baltarusijoje arkivyskupas Martynas Vidovičius ir vyskupas Antonijus Demianka

kingai žiūrime į atskiras bažnyčios sritis ir norime joms padėti. Šiandien norime atkreipti dėmesį į Minsko ir Mogiliovo sritis, kurios, iš pareigų pasitraukus broliui Kazimierui Sviontekui, Šventosios Romos Bažnyčios Kardinolui, liko be savo ganytojo. Todėl ir norime atsiųsti jums kitą vyskupą. Tai brolis, kuris anksčiau sėkmingai vadovavo Maskvos Dievo Motinos vyskupijai, atsakingai ir sąžiningai vykdė vysku-

po pareigas. Patirtis dieviškuose ir žemiškuose reikaluose šį žmogų charakterizuoja kaip nusipelnusį nešti šią sunkią, bet garbingą našta. Perskaičius raštą, arkivyskupas priėmė pastoralę, valdžios ženklą vietos bažnyčioje, ir pradėjo iškilmingas pamaldas.

Pamokslo pradžioje prisiminė, kaip kartą užėjo į šią šventovę, kuri tuomet buvo naudojama tik kaip sporto salė, ir po

„Telaimina Viešpats Baltarusiją...“

Nuncijus arkivyskupas Martynas Vidovičius rodo popiežiaus bulę apie arkivyskupo Tadeušo Kondrusevičiaus paskyrimą Minsko-Mogiliovo metropolitu

Vyskupas Antonijus Demianka įteikia vyskupo pastoralą metropolitui Tadeušui Kondrusevičiui, dalyvaujant Kazimierui Sviontekui (antras kairėje), T. Kondrusevičiaus pirmtakui Minsko-Mogiliovo arkikatedroje, arkivyskupui Martynui Vidovičiui

kelių valandų sužinojo, jog čia jis paskiriamas vyskupu. O šiandien iškilmingai įžengė į restauruotus Dievo namus: „Su dideliu jauduliu ir atsakomybe aš įžengiu į šią Arkikatedrą – visų Minsko-Mogiliovo vyskupystės bažnyčių motiną – ir sveikinu Jus apaštalo Pauliaus žodžiais: „Jėzaus Kristaus malonė, Dievo Tėvo meilė ir Šventosios Dvasios vienybė tebūna visada kartu su Jumis“. Tardamas apaštalo žodžius aš prieš Jus stoviu ir kaip Jūsų brolis, ir kaip Jūsų vyskupas“. Šiuos žodžius tikintieji palaidėjo karštais aplodismentais.

Pamoksle arkivyskupas dėkojo savo pirmtakui kardinolui Kazimierui Sviontekui už nelengvus tarnystės vyskupijoje metus.

Svarbu paminėti faktą, jog inauguracijoje nedalyvavo Filaretas – Baltarusijos pravoslavų cerkvės vadovas – buvo tik jo atstovas. Šis faktas kalba apie tai, jog pravoslavų hierarchijos arkivyskupas T. Kondrusevičius netenkina.

Gautas prezidento sveikinimas, kurį perskaitė patarėjas religijų ir tautybių klausimais Leonidas Guliaka. Jame sakoma: „Malonu, kad baltarusių katalikų globėjui paskirtas būtent Jūs, mūsų žemietis, turintis didžiulį autoritetą ir tarp kitų religijų atstovų. Tikiuosi, jog užimdamas tokias aukštas pareigas padarysite viską, kad ir toliau Romos katalikų bažnyčia tarpininkautų stiprindama pusiausvyrą, gerį ir santarvę bendrame mūsų baltarusiškame name...“

Tęsdamas pamokslą T. Kondrusevičius pažymėjo: „Pripažįstu, jog šiandien prisiimdamas šią labai svarbią misiją, jaučiu bai-

mę – ar sugebėsiu įvykdyti man paskirtą užduotį, ar užteks jėgų ir gabumų. Kita vertus, žinau, kad jei siunčia Dievas, jis ir suteiks taip reikalingų jėgų užduočiai įvykdyti. Todėl visą savo ganytojišką veiklą Minsko – Mogiliovo vyskupystėje, užtariant Mergelei Marijai, Baltarusijos globėjui Mykolui Arkangelui ir mano vardo globėjui Judui Tadeušui, aš patikiu Dievui, pakartodamas savo kaip vyskupo šūkį: „Quis ut Deus“ („Kas, jei ne Dievas“). Aš giliai tikiu, jog visada su manimi bus Jono Pauliaus II žodžiai, pasakyti 1989 m. spalio 20 d., kuomet Vatikane, Švento Petro bazilikoje, priėmiau vyskupo šventimus: „Tadeušai, nebijok, viskas bus gerai. Aš už tave melsiuosi...“

Aš žinau, Jonai Pauliau Didysis, kad žiūrėdamas pro dangiškojo Tėvo langą, Tu meldiesi ir laimini mane. Taip pat žinau, kad mane lydės ir Šventojo Tėvo Benedikto XVI palaiminimas, kurį su tėviška meile jis perdavė bulėje, patvirtinančioje mano paskyrimą Minsko – Mogiliovo vyskupijos metropolitui.

/.../ Aš kreipiuosi į Jus, broliai vyskupai, dvasininkai, vienuolynų ordinų nariai, mokslo ir kultūros atstovai, tikintieji, kad mes visi kartu laikydami Kristaus evangelijos principų, dalyvautume dvasiniame mūsų tėvynės atgimime.

/.../ Dievas mus, vyskopus, čia paskyrė tam, kad mes tarnautume Baltarusijos liaudžiai. Todėl privalome padaryti tai, kas įeina į mūsų pareigas, kad taptume to meto atstovai, kad su visa atsakomybe atliktume pedagoginę, švietėjišką, dvasinę misiją žmonių labui.

Metropolitas Tadeušas Kondrusevičius kėlė tik priėmė vyskupo pastoralą – valdžios simbolį metropolijoje

Pamaldų metu. Iš kairės į dešinę: kardinolas Kazimieras Sviontekas, arkivyskupas Tadeušas Kondrusevičius, kardinolas Edmundas Šoka

Istoriškai taip susiklostė, kad Baltarusijoje gyvena skirtingų tautybių, kalbų ir kultūrų žmonės. Ne veltui mūsų tauta didžiuojasi tolerancija ir atvirumu visiems. Mes turime saugoti, ginti bei toliau plėtoti mūsų protėvių palikimą ir baltarusių tautos laimėjimus.

Kitas charakteringas Baltarusijos bruožas – religinių konfesijų įvairovė. Su broliška meile kreipiuosi į kitų tikėjimų atstovus ir, rūpindamasis mūsų ateitimi, kviečiu bendradarbiauti.

Baigdamas pamokslą, metropolitas pasakė: „Dieve! Gailestingai pažiūrėk į mane, savo tarną, ir palaimink ganytojišką mano auką kelyje į šventumą – mūsų gyvenimo tikslą. Pažiūrėk į mūsų Tėvynę, kad ji, Baltoji Rusija, išlaikytų dvasinį tyrumą ir būtų miela Tau; kad virš mūsų visada būtų taikus dangus. Apdovanok mūsų mėlyną šalį savo

malone, kad ji, palaminta Dievo, sužydėtų Dievo garbei ir žmonių gerovei...“

Po to buvo sveikinimai, išsakytą daug šiltų žodžių ganytojui. Svarbu paminėti kardinolo K. Svionteko, arkivyskupo pirmtako, kalbą, kurios metu T. Kondrusevičiaus akyse pasirodė ašaros.

Pasveikinti taip pat atvyko Amerikos ir kurios kardinolas Edmundas Šoka. Geilordo vyskupas nuo 1971 m. birželio 11 d. iki 1981 m. kovo 21 d. Detroito arkivyskupas nuo 1981 m. kovo 21 d. iki 1990 m. balandžio 28 d. Šventojo Sosto ekonomikos reikalų prefektūros pirmininkas nuo 1990 m. sausio 22 d. iki 1997 m. spalio 15 d. Popiežiaus komisijos Vatikanų valstybės reikalams pirmininkas nuo 1997 m. spalio 15 d. iki 2006 m. rugsėjo 15 d. Vatikanų gubernatorius nuo 2001 m.

„Telaimina Viešpats Baltarusiją...“

Atkelta iš 9 p.

vasario 22 d. iki 2006 m. rugsėjo 15 d. Kardinalas-šventikas su titulu *Ss. Andrea e Georgio al Monte Celio* nuo 1988 m. birželio 28 d., kurio šaknys susijusios su Baltarusija, jo tėvas gimė Grodnensko srity.

Pamaldų metu Tadeušas Kondrusevičius į susirinkusiuosius kreipėsi vienuolika kalbų. Iš pradžių rusiškai, tai kalba šalies, kurioje praėjo šešiolika jo ganytojiškos veiklos metų, po to lenkiškai, lietuviškai, latviškai, ukrainietišškai, angliškai, vokiškai, prancūziškai, ispaniškai, itališkai ir armėniškai.

T. Kondrusevičius grįžo į Baltarusiją, Rusijoje, t. y. ne savo etninės žemės, atitarnavęs šešiolika metų, penkis mėnesius ir tris dienas. Toks tikslus skaičiavimas labai daug pasako, pirmiausia apie tai, kokia jam brangi gimtoji žemė – juk jis suskaičiavo kiekvieną dieną, kuri skyrė jį nuo gimtinės.

Pamaldos baigėsi didingais baltarusiško religinio himno „Visagalis Dievas“ garsais, kurie sklido į viršų susiliedami su katedros varpų gausmu ir atversdami naują Baltarusijos bažnyčios istorijos puslapį.

Pamaldų metu vykstant bendrai maldai. Iš kairės į dešinę: kardinolas Kazimieras Sviontekas, arkivyskupas Tadeušas Kondrusevičius, kardinolas Edmundas Šoka

Tarp dalyvavusių inauguracijoje buvo ir Baltarusijos lietuvių lendruomenės pirmininkė Vitalija Palubaitytė-Kolesnikova

Baltarusijos Respublikos prezidento vardu metropolitą sveikina patarėjas religijų ir tautybių klausimais Leonidas Guliaka

Pamaldų metu. Iš kairės į dešinę: vyskupas Antonijus Demianka, kardinolas Kazimieras Sviontekas, arkivyskupas Tadeušas Kondrusevičius

Metropolitas arkivyskupas Tadeušas Kondrusevičius

Gimė 1946 m. sausio 3 d. Odelske, Gardino apskrityje. Baigė Leningrado politechnikos institutą ir keletą metų dirbo inžinieriumi Vilniuje. 1981 m. baigė Kauno dvasinę seminariją ir priėmė kunigo šventimus. Dirbo kunigu Vilniuje, neakivaizdiniu būdu mokėsi Teologijos fakultete prie Kauno dvasinės seminarijos. Specializavosi dogmatinės teologijos srityje ir apsigynė iš pradžių magistro darbą, vėliau daktaro disertaciją.

1988 m. grįžo į tėvynę – į Baltarusiją. 1989 m. gegužės 10 d. Šventasis Sostas paskyrė jį laikinai eiti vyskupo pareigas Minsko vyskupijoje, o tų pačių metų spalio dvidešimtą tapo vyskupu. 1991 m. balandžio 13 d. buvo išventintas arkivyskupu ir šiaurinėje europinės Rusijos dalyje pradėjo eiti apaštališkojo administ-

ratoriaus pareigas. 1999 m. kovo 2 d. buvo išrinktas Rusijos Federacijos katalikų vyskupų konferencijos pirmininku. 2002 m. vasario 11 d. popiežiaus Jono Pauliaus II paskirtas keturių naujai susikūrusių Romos katalikų vyskupijų metropolitu Rusijos Federacijoje.

2007 m. spalį popiežiaus Benedikto XVI įsakymu paskiriamas Minsko – Mogiliovo vyskupijos ordinatoriumi.

T. Kondrusevičius yra Popiežiaus Tarybos narys sveikatos apsaugos klausimais, Ypatingosios Tarybos narys. Kelis užsienio universitetų garbės daktaras. Eurazijos mokslų akademijos akademikas.

Kalba baltarusių, rusų, lenkų, lietuvių, anglų ir italų kalbomis. Aktyviai sportuoja (bėgioja, slidinėja, žaidžia futbolą ir ledo ritulį).

Parengė Aleksandras ADAMKAVIČIUS
Iš baltarusių kalbos vertė Vilma KISIELYTĖ

Rašant straipsnį panaudota medžiaga iš interneto tinklapio www.catholic.by
Norėčiau asmeniškai padėkoti Aleksandrui Tarelkinui ir kunigui Aleksandrui Amelčeniui, atsakingam už spaudą prie Baltarusijos katalikų vyskupų konferencijos, už fotonuotraukas.

Lietuvos bažnyčios istorija

Nepelnytai pamirštas istorinis tyrimas

Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarijoje pristatyta Stasio Antano Bačbio knyga „Lietuvos ir Šventojo Sosto konkordatas“, kurią išleido Lietuvių katalikų mokslo akademija.

Knygos pristatyme įžanginį žodį tarė J. E. kardinolas Audrys Juozas Bačkis. Atskirus pranešimus perskaitė Irena Vaišvilaitė, Kęstutis Žemaitis, Paulis Subačius ir Arūnas Streikus. Visi jie labai palankiai vertino daktaro S. A. Bačbio knygą, kuri išleista 1943 m. Paryžiuje apgintos disertacijos „Lietuvos ir Šventojo Sosto konkordatas“ pagrindu.

Žemiau spausdiname dr. Arūno Streikaus knygoje paskelbtą straipsnį.

Arūnas STREIKUS, Vilnius

Prieš aštuoniasdešimt metų Romoje tuometinio Lietuvos ministro pirmininko profesorius Augustino Voldemaro ir popiežiaus valstybės sekretoriaus kardinolo Pietro Gasparri pasirašytas Lietuvos Respublikos ir Šv. Sosto konkordatas buvo viena reikšmingiausių sutarčių XX a. Lietuvos valstybės istorijoje, padariusi didelį poveikį ne tik šalies tarptautinei padėčiai, bet ir dar didesnę jos vidaus gyvenimui. Savarankiškos bažnytinės provincijos įsteigimu ir konkordato pasirašymu buvo baigtas Lietuvos Katalikų Bažnyčios institucinės sąrangos ir veikimo būdų derinimas prie modernios tautinės valstybės sąlygų. Nors pasaulietinė valdžia ir Bažnyčia vėliau nevienodai interpretavo kai kurias konkordato nuostatas, jis galutinai įtvirtino gana palankią Bažnyčios padėtį valstybėje ir iki pat nepriklausomybės pabaigos buvo tvirta atrama siekiant šią padėtį išsaugoti.

Tad nenuostabu, kad konkordato pasirašymo aplinkybės, jo turinys ir praktinis pritaikymas domino ne tik amžininkus, bet ir vėlesnius įvairių sričių tyrėjus. Bene pirmasis plačiau šį dokumentą komentavo vienas geriausių Bažnyčios teisės specialistų priekario Lietuvoje, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius Petras Malakauskis. Trumpoje apžvalginėje studijoje jis aptarė konkordantų kilmę, gana detalai paaiškino, ką kiekviena Lietuvos ir Šv. Sosto konkordato eilutė turėtų reikšti, lygindamas su kitais XX a. trečiame dešimtmetyje pasirašytais konkordatais, mėgino atskleisti jo specifiką.

Aiškia konkordato refleksijos riba, žinoma, tapo 1940 m., kai Lietuvą okupavus sovietams, konkordatas faktiškai nebuvo vykdomas, nors formaliai ir toliau galiojo – Šv. Sostui nepripažįstant Lietuvos aneksijos teisėtumo, vadinamosios Liaudies vyriausybės nutarimas vienašališkai nutraukti konkordatą taip pat buvo ignoruojamas. Konkordato teisinę ir istorinę analizę gana produktyviai tęsė ir Vakarų nuo sovietų teroro pasitraukę asmenys. XX a. penktajame dešimtmetyje buvo sėkmingai apgintos net trys disertacijos, kuriose vienu ar kitu aspektu nagrinėtas Lietuvos ir Šv. Sosto konkordatas. Deja, daugiau nei pusę amžiaus apie šiuos tyrimus mažai kas žinojo ne tik Lietuvoje, bet ir išeivijoje. Dėl karo ir pokario metais egzistavusių materialinių sunkumų nė viena jų nebuvo publikuota lietuvių kalba.

Pirmoji kelių atgal į lietuviškąjį diskursą prasiškirė vėliausiai (1948 m.) iš anksčiau minėtų apginta kunigo Stepono Matulio, MIC, disertacija, kurios pagrindu buvo parengta ir 2001 m. išleista knyga „Palaimintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis, MIC, apaštalinis administratorius Lietuvai 1925–1927“. Remdamasis marionų vienuolijos generaliniame archyve išlikusiais dokumentais ir tiesioginių liudytojų (daugiausia vysk. Pranciškaus Būčio) pasakojimais, S. Matutis atskleidė svarbų arkivysk. J. Matulaičio vaidmenį rengiant dirvą konkordatui pasirašyti ir indėlį į galutinį jo tekstą.

Keleriais metais anksčiau už kun. S. Matutį disertaciją iš konkordacinės problematikos JAV buvo apgynęs kun. Juozas Prunskis. Dėmesį sutelkęs į specifinius viešosios ir Bažnyčios teisės santykio aspektus, jis gana plačiai aptarė konkordato pasirašymo aplinkybes. Dar 1945 m. šis tyrimas buvo publikuotas anglų kalba Amerikos katalikų universiteto Bažnyčios teisės studijų serijos leidinyje, tačiau iki šiol niekas taip ir nepasirū-

pino jo išversti į lietuvių kalbą. Panašus likimas grėsė ir dar vienai disertacijai, parašytai bene anksčiausiai iš trijų minėtųjų. 1943 m. gegužės 22 d. Paryžiaus universiteto Teisės fakultete už disertaciją „Le Concordat entre la Lithuanie et le Saint-Siege“ (Lietuvos ir Šventojo Sosto konkordatas) teisės daktaro laipsnis buvo suteiktas diplomatu Stasiui Antanui Bačkiui.

Ši studija buvo parengta itin sudėtingomis sąlygomis. Po 1925–1930 m. trukusių studijų Paryžiaus universitete gavęs viešosios teisės ir politinės ekonomijos aukštųjų mokslų diplomus, S. Bačkis negalėjo pasinaudoti jam suteikta galimybe pradėti akademinę karjerą. Kaip valstybės stipendininkas jis turėjo grįžti į Lietuvą, kur jo laukė tarnyba Užsienio reikalų ministerijoje. Paryžiuje S. Bačkis vėl atsidūrė tik 1938 m., kai buvo paskirtas dirbti Lietuvos pasiuntinybėje: iš pradžių pirmuoju sekretoriumi, vėliau – patarėju. Įgijęs pasiuntinio Petro Klimo pasitikėjimą, jaunas diplomatas greitai tapo antruoju žmogumi pasiuntinybėje ir dažnai pavaduodavo savo išvykusi viršininką. Kita vertus, dėl įtemptos dienotvarkės beveik nelikdavo laiko rimtesniam moksliniam darbui.

Dar didesni rūpesčiai Paryžiuje dirbusius Lietuvos diplomatus užgriuvo 1940 metų vasarą, kai totalinių režimų sukelto karo bangos Vakaruose pasiekė Prancūziją, o Rytuose – Baltijos valstybes. Dviejų sutartinai veikusių diktatorių agresijos akivaizdoje atsidūrusių mažų Europos valstybių diplomatų padėtis buvo nepavydėtina. Tokiosmis ekstremaliomis sąlygomis teko ne tik ginti atstovaujamos valstybės interesus, bet ir kovoti dėl savo diplomatinio statuso bei pasiuntinybės pastato išsaugojimo. Artinantis vokiečių kariuomenei iš Paryžiaus su Prancūzijos vyriausybe pasitraukęs P. Klimas rūpintis pasiuntinybės turtu pavedė S. Bačkiui, kuris vienintelis iš pasiuntinybės darbuotojų liko Paryžiuje.

Nors Prancūzijos vyriausybė juridiškai ir nepripažino Lietuvos aneksijos, tačiau pati atsidūrusi sunkioje situacijoje buvo priversta nusileisti sovietų spaudimui nutraukti Baltijos šalių diplomatinių atstovybių veiklą. Po nesėkmingų pastangų išsaugoti pasiuntinybės pastatą, neoficialia Lietuvos atstovybe Prancūzijoje tapo S. Bačbio nuomotas butas (5 rue de Messine, Paris 8). Karo metais šis butas buvo pagrindinis Paryžiuje gyvenusių lietuvių traukos centras. Į improvizuotus susibuvimus su kukliomis vaišėmis jie čia ateidavo pasiklausti žinių iš Lietuvos, pabendrauti tarpusavyje, atgauti dvasinę pusiausvyrą.

Po 1940 m. vasarą išgyventų dramatiškų įvykių pamažu atsigavo ir S. Bačkis. Kadangi tuo metu galimybės ginti okupuotos tėvynės interesus taip pat okupuotos šalies sostinėje buvo labai suvaržytos, teko laukti geresnių laikų. Atsiraadusį laiko perteklių S. Bačkis nutarė panaudoti disertacijos rašymui. Disertacijos vadovu buvo paskirtas vienas žymiausių tarptautinės teisės specialistų Prancūzijoje Georgas Scelle, vėliau buvęs Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos nariu. Per gana trumpą laiką – nuo 1941 m. pradžios iki 1943 m. pavasario buvo atliktas kvalifikuotas tyrimas, kurį gerai įvertino autoritetingi gynimo komisijos nariai. Tokį vertinimą patvirtino ir 1944 m. surengto disertacijų konkurso komitetas.

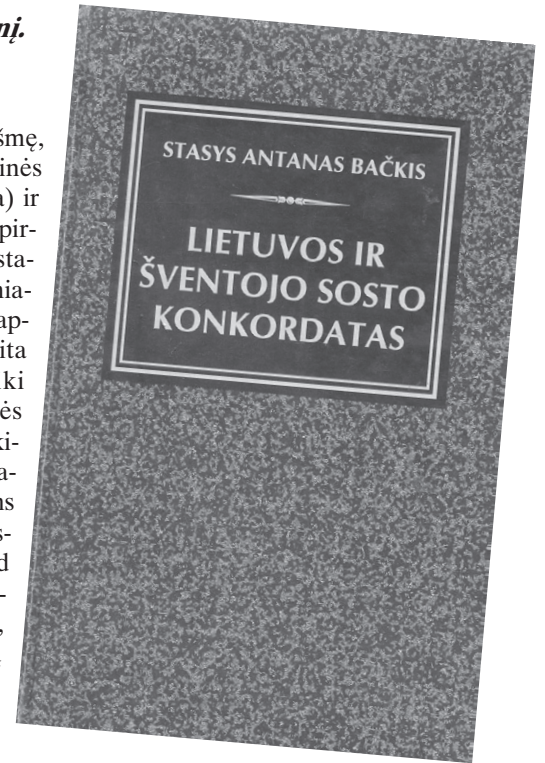
S. Bačbio disertacija buvo pirmas mėginimas retrospektyviai įvertinti Lietuvos

ir Šv. Sosto konkordato istorinę reikšmę, atskleisti jo specifinius bruožus. Teorinės literatūros (daugiausia prancūzų kalba) ir pirminių šaltinių analize grįsta studija pirmiausia išsiskyrė autoriaus siekiu pristatyti nagrinėjamą temą plačiame istoriniame kontekste. Pirmose darbo dalyse aptariama politinio Lietuvos statuso kaita nuo pat valstybės susiformavimo iki 1943 m., bendra Bažnyčios ir valstybės santykių istorija, daugiausia dėmesio skiriant po Pirmojo pasaulinio karo sudarytų konkordatų ypatingiems bruožams atskleisti. Toks platus istorinis kontekstas buvo reikalingas ne tik dėl to, kad disertacija adresuota pirmiausia Prancūzijos akademinei terpei, bet ir dėl to, kad konkordato atsiradimo priežasčių autorius ieškojo ne vien XX amžiaus trečio dešimtmečio Lietuvos vidaus ir užsienio politikos realijose, bet žymiai platesnėje (tiek laiko, tiek erdvės prasme) perspektyvoje.

Toks požiūris į konkordato genezę gana akivaizdžiai skiria S. Bačbio disertaciją nuo šiuolaikinės istoriografijos, kurioje vyrauja tendencija konkordatą vertinti Lietuvos užsienio politikos aktualijų kontekste. Dauguma autorių, vienu ar kitu aspektu prisilietusių prie konkordato istorijos, tvirtina, kad pagrindinė priežastis, nulėmusi Lietuvos Vyriausybės sprendimą pasirašyti sutartį su Šv. Sostu, buvo perversmo keliu į valdžią patekusių tautininkų siekis sustiprinti savo autoritetą šalies viduje ir tarptautinėje arenoje. Tuo tarpu S. Bačkis savo disertacijoje šio motyvo pernelyg nesureikšmina, akcentuodamas tai, kad būtinybė pasirašyti sutartį su Šv. Sostu, kuri sureguliuotų Bažnyčios ir valstybės santykius, buvo tiesiog gyvybiškai svarbus valstybinis interesas, pripažįstamas daugumos (išskyrus kairiąsias) politinių jėgų.

Be to, iš S. Bačbio atlikto tyrimo galima padaryti išvadą, kad užsienio politikos veiksniai labiau trukdė, nei padėjo pasiekti susitarimą su Šv. Sostu, kuris leistų spresti aktualias valstybės vidaus gyvenimo problemas. Nors ir negatyviai vertindamas 1925 m. pasirašytą Šv. Sosto ir Lenkijos konkordatą dėl to, kad juo Vilniaus arkivyskupija buvo priskirta Lenkijos bažnyčiai provincijai, S. Bačkis teisingai teigė, jog Lenkijos ir Šv. Sosto konkordatas tam tikra prasme atvėrė kelią analogiškam Šv. Sosto ir Lietuvos susitarimui. Viena vertus, nebėliko vilčių, kad Vatikanas padarys išimtį iš savo tradicinės politikos, pagal kurią bažnytinių struktūrų ribos derinamos prie tarptautinės bendruomenės pripažintų valstybinių darinių sienų, ir atsižvelgs į Lietuvos pretenzijas į Vilniaus kraštą. Kita vertus, tikėtasi, kad sudarant konkordatą pavyks įtraukti nuostatą, kuri bent bažnytinėje plotmėje neužkirstų lietuviams kelio į Vilnių.

S. Bačbio skepsį pernelyg siauro, funkcionalistinio konkordato priežasčių aiškinimo atžvilgiu atskleidžia ir jo pužiūris į kitus Šv. Sosto po Pirmojo pasaulinio karo pasirašytus konkordatus. Tai, kad juose Bažnyčiai buvo numatytos žymiai palankesnės veikimo sąlygos nei XIX a. pasirašytose sutartyse, jo nuomone, lėmė ne naujųjų valstybių pasaulietinės valdžios suinteresuotumas gera popiežiaus valia, o idealizmo banga, kilusi Europoje po Pirmojo pasaulinio karo, ir dėl to padidėjęs Katalikų Bažnyčios autoritetas bei įtaka: „po šio karo Bažnyčios veiksmai pasirodė suteikiantys naudos civilizacijai ir žmonijos pažangai“.

Remdamasis užsienio tyrėjų darbais ir savo paties atlikta analize, S. Bačkis pirmasis lietuvių istoriografijoje padarė išvadą, kad Lietuvos ir Šv. Sosto konkordatas buvo palankiausias Bažnyčiai iš visų po Pirmojo pasaulinio karo sudarytų konkordatų. Aiškindamas tai, jis vėlgi nemėgino ieškoti kažkokių paslėptų tautininkų režimo išskaičiavimų, o tiesiog konstatavo, kad Lietuvos ir Šv. Sosto konkordato autoriams pavyko sėkmingai išspręsti religinės ir pasaulietinės valdžios santykių klausimą glaudaus Bažnyčios ir valstybės bendradarbiavimo dvasia. Anot S. Bačbio, kitaip ir negalėjo būti šalyje, kuri dėl savo geografinės padėties buvo katalikybės ir krikščioniškosios kultūros ramstis Rytų Europoje, kur dauguma gyventojų buvo katalikai, kur dvasininkija ir katalikų intelektualai atliko reikšmingą vaidmenį politiniame, ekonominiame ir intelektualiniame šalies gyvenime.

Aptardamas konkordato nuostatų taikymą realiame gyvenime, S. Bačkis padarė dar vieną svarbią išvadą, kad, išskyrus keletą požiūrių skirtumų, praktiškai Lietuvos konkordatas buvo visiškai įgyvendintas. Skirtingai nei kai kurie kiti autoriai, rašę apie Bažnyčios ir valstybės santykius po konkordato, jis nedramatizavo minėtų požiūrių skirtumų tarp pasaulietinės valdžios ir Bažnyčios dėl kai kurių konkordato nuostatų interpretavimo.

Ketvirto dešimtmečio pradžioje kilus Bažnyčios ir tautininkų režimo konfliktą dėl valdžios vykdyto katalikiškos veiklos ir Bažnyčios įtakos švietimo srityje ribojimo dauguma tyrėjų yra linkę aiškinti, nurodydami politines priežastis, visų pirma, tautininkų režimo siekį mažinti krikščionių demokratų partijos įtaką. Netgi teigiamai, kad tautininkų lyderiai pasirašydami konkordatą pernelyg nesigilino į jo turinį, nes ir nemanė, kad jį reiks vykdyti. Anot Vytauto Vardžio, jie „skubėjo pasirašyti konkordatą su Vatikanu, norėdami įsigyti katalikų paramą savo abejotino legalumo naujai Vyriausybei valstybės viduje. Nėra abejonės, kad jie galvojo pasirašą ne ką kitą, o tik gudrios politinės taktikos padiktuotą pagal dienos reikalavimus dokumentą“.

Vortos piliakalnis („Miestas“)

Antanas KARMONAS, Ignalina

Švenčionių rajonas turtingas archeologinių paminklų. Kai kurie jų turi net savo „veidą“.

Nevieriškės k. Ponakalnis „seniausias“ – Egipto piramidžių bendraamžis (1).

Akvieriškės piliakalnis – „fotogeniškiausias“. Dunkso prie gero žvyrkelio. Medžiais neapaugęs. Turistų be vargo fotografuojamas. Jo atvaizdai puošia knygų viršelius, puikuoja enciklopedijų ir turistinių leidinių puslapiuose (2).

Cirkliščio k. Perkūno kalno piliakalnis – istorikų „numylėtinis“. Tyrinėdami XI–XIII a. Lietuvos istorinę praeitį, kai kurie istorikai „pastebėjo“ tik jį vieną Šiaurės Rytų Lietuvos pakraštį (3). Todėl su juo ir siejo senosios Švenčionių žemės istorinius įvykius, Švenčionių miesto įsikūrimą (4), lokalizavo jame buvusią Švenčionių pilį (5). Ir tvirtino, kad Lietuvos valstybės kūrimosi išvakarėse Švenčionių žemė buvo silpna, nes jos teritorijoje buvo tik vienas šis piliakalnis.

Nežinomiausias, paslaptingiausias Kalvalčiukų kaimo pakraštyje esantis Vortos piliakalnis, apie kurį daugiau sužinota tik XX a. pabaigoje. Istorikas G. Zabiela jį „pakrikštijo“ Kavalčiukų, artimiausio jo apylinkės kaimo, vardu (6).

Turistų jis nelankomas, nes arti nėra ne tik gerų kelių, bet ir platesnių takų. Piliakalnis apsuptas kalvų, kurių papėdės skaliauja balų rūda apsupotoje Strūnos ir Barškėčio upokšniai. Ir piliakalniui anksčiau jo nevadino, tik Vortos kalnu. Kalnu, kuriame stovėjusią pilį puolė „bebarzdžiai juodaūsiai“ (7). Tas legendas vietiniai žmonės šimtmečius kartojo savo atžaloms vis minėdami šį vietovardį. Iš kartos į kartą perduodamų pasakojimų tekstai kito, paprastėjo, trumpėjo iki vieno ar kito žodžio. Iki nūdienos išliko tik legendomis apipinti vietovardžiai Vorta, Skerdžius, Barškėtis, Kalvėnai.

Legendoje minimas žodžių junginys – „bebarzdžiai juodaūsiai“ – asocijuojasi su užpuolikų totorių apibūdinimu. Istoriniuose šaltiniuose minima, kad totoriai, keršydamie karaliui Mindaugui už jo paramą Voluinės kunigaikštystei, kovojusieji su totoriais, 1258 m. užpuolė ir nusiaubė Lietuvos rytinį pakraštį. Nualinę apylinkes, sudeginę kai kurias pilis, jie staigiai atsitraukė.

Vortos piliakalnio geografinę vietą galima taip nusakyti: 6 km į pietus nuo Švenčionių ir 250 m į šiaurę nuo kelio Šakališkė–Dvilonys. Piliakalnis stūkso natūralių gamtinių kliūčių apsuptyje. Iš pietryčių ir pietų jį juosia pelkėtos Strūnos upelio slėnis, kuris tęsiasi kelis kilometrus į vakarus, talpindamas savyje Barškėčio ir Skerdžiaus vandenvietes, apylinkėje žinomas Dvilonių ežerų vardu. Vakarinio piliakalnio pakraščiu teka Barškėčio upokšnis, Strūnos dešinysis intakas. Abu upeliai susilieja už 120 m nuo piliakalnio pietvakariuose. Tik iš šiaurinės piliakalnio pusės – sausumos dauba. Senovėje galėjo būti upelių vandens užtvindoma.

Piliakalnis įrengtas atskiroje, 8–10 m aukščio kalvoje statesniais viršutiniais šlaitais. Viršutinė aikštelė pailga, trapecijos formos. Jos ilgis rytų–vakarų kryptimi 65 m. Vakariniam gale aikštelės plotis 34 m, o rytiniame – dvigubai siauresnis. Kultūrinis sluoksnis šiame pakraštyje apie 30–40 cm. Piliakalnis taip pasislėpęs tarp pušimis apaugusių kalvų, kad nepastebimas net iš aukšto kalnų ketera vingiuojančio kelio Dvilonys–Šakališkė.

Šimtmečius archeologijos mokslui šis paminklas buvo nežinomas. Tik žmonės iš lūpų į lūpas perduodavo pasakojimus, kad senovėje ten stovėjo tvirtovė. Jos papėdėje gyvenę ginklakaliai rinko balose geležies rūdą. Iš jos išgaudavo geležį ginklų ir pasaugų kalybai. Surinkęs gausią informaciją apie lobių ieškotojų radinius Vortos kalne ir jo

pašlaitėse bei žmonių įvairius pasakojimus, 1970 m. spaudoje paskelbė savo hipotezę, kad tai piliakalnis (8). 1987 m. atvykę archeologai patvirtino, kad tai XIII a. archeologinis paminklas. Platesni piliakalnio tyrinėjimai niekada nebuvo vykdomi. Juo domėjosi tik lobių ieškotojai ir romantikai. XX a. pradžioje lobių kasinėtojai rasdavo daug (ypač piliakalnio šiaurės vakarų

Vortos piliakalnis

dalyje) molio puodų šukių, molinių rutuliukų, moteriškų papuošalų, anglių, surūdijusių ietigalių ir pasaugų bei kitokių gelžgalių. Vertingiausias radinys – kalavijas su sidabrine rankena. Apie šį radinį 1938 m. kraštotyrininkų užrašytas Šakališkės kaimo gyventojos Apolonijos Barčienės atsiliepimas:

„<...> Vortos kalno pakrausį atkastoj duobėje prie žmogaus kaulų iki pažasties aukščio gulėjo kalavijas. Surūdijęs. Gera tik sidabrinė rankena su „stikliuku.“ Tą „stikliuką“ pardavęs Gudelis (taip vadino radėją – A. K.) paėmė gerus pinigus. Kalaviją iš bernioko įsigijo Ramoniškės (dabar priklauso Gudijai – A. K.) ponas J. Daugėla. Daugėlos savo dvare turėjo senienų muziejų. Kalaviją ponas labai saugojo. Visada rodydavo jį savo svečiams...“ (9).

Visose piliakalnio papėdėse ir Barškėčio upelio dešiniajame krante – gyvenvietės liekanos. Jose rasta geležies gargažių ir lipdytos brūkšniuotos, grublėtos keramikos šukių. Didesnis nei 2 ha radinių plotas byloja apie stamboką IX–XIII a. lietuvių gyvenvietę. Joje gyveno amatininkai, praktikavę ir kalvystės amatą. Jie mokėjo iš balų rinkti geležies rūdą, ją apdoroti ir pasigaminti reikiamus įnagius. Tą liudija ne tik pasakojimai, bet ir randamos geležies gargažės bei vietovardis – Kalvėnai. Balų geležies rūda galėjo būti imama ne tik iš piliakalnio aplinkumoje esančių pelkių, bet ir iš toliau kilometro atstumu į pietus esančios Rūdynės pelkės bei Rūdynės upelio (kairiojo Strūnos intako), kurių vandenyje ypač daug balų geležies rūdos. Nuo rūdos ir vietovardžių kilmė. Tie vandenviečių vardai išlikę iki šiol.

Sunykus piliai, pasikeitus vietovės ekonominėms sąlygoms, pilaviatė buvo apleista. Gyventojai įsikūrė gamtiniu požiūriu patogesnėje, sausesnėje vietoje ant aukšto Barškėčio upelio dešiniojo kranto. Apylinkės žmonės šią gyvenvietę tapatino su joje gyvenusių žmonių amatu – kalvyste. Nuo to gyvenvietė gavo ir savo vardą – Kalvėnai. Toks jos vardas buvo šimtmečius. Lenkų okupacijos metu gyvenvietės vardas pakeistas panašiu, bet jau slaviškai skambančiu – Kovalčiuki. Pradžioje šis naujadaras nebuvo populiarus. Vietinių ir aplinkinių gyvenviečių žmonės kaimą vadino se-

nuoju Kalvėnų vardu. Dabar vietinių žmonių kaime nebeliko. Jame gyvena atvykėliai. Aplinkinių kaimų vyresni vietiniai žmonės kaimą dar vadina Kalvėnais. Dokumentikoje įsitvirtino – Kavalčiukai.

Iki XX a. pradžios Kalvėnų kaime gyveno žmonės tokiomis pavardėmis: Kalveliai, Bubneliai, Padūmiai, Kardeliai, Rudakauskai (vėliau tapę Rutkovskiais), Gu-

deliai. Kai kurių pavardžių daryba susijusi su kalvystės amatu. Net žinomos pavardžių susidarymo istorijos (10). Kalvės dumplių būgnelių (vietinė šnektą „būbnelių“) gamnimo meistriui buvo duota „būbnelio“ pravardė. „Būbneliais“ buvo vadinami ir jo anūkai. Tai tęsėsi šimtmečius. XIX a. pradžioje minima pravardė virto šios žmonių genties Būbnelių pavarde. Rudakauskų senoliai rinkdavo iš balų geležies rūdą. Padūmiai dirbdavo kalviais ir vilkdavo dūmų prisigėrusiais, „padūmavusiais“ drabužiais.

Ant Vortos kalno buvusios gynybinės pilies svarba senovėje buvo nevienareikšmė. Jos strateginę svarbą Lietuvos valstybei galima įžvelgti ir iš ypatingos pilies apsaugos, kuri buvo sustiprinta bartų kariais. Atkelti (ar atsikėlę) iš Prūsų bartai buvo apgyvendinti pilies kaimynystėje esančioje Šakališkės gyvenvietėje. Vėliau ši gyvenvietė nuo bartų gavo ir antrąjį savo vardą – Bartiškė. Vietinė tarma – Barčiškė (ir Barčiškė) (11). Ši kaimo pavadinimo „dvivardystė“ išliko iki mūsų dienų. Gyvenvietės apylinkėje esantys vietovardžiai Trumpiškė, Patrupiškė, Bažnyčialė buvo siejami su „barčiškėčių“ keistomis (kitų kaimų senbuvų nuomone) meditacijomis jose, grįžus iš katalikiškų (Lentupio, vėliau Strūnaičio) bažnyčių. Minimi bartų palikuonys savo „atsineštus“ prūsų dievukus (Trumpos, Trimpos, Patrimpos) įamžino laukų vietovardžiuose ir garbino beveik iki XIX ir XX a. Sandūros (12).

Pilis stovėjo prie pat Lietuvių genties „didkelio“ ir kartu su kaimyninėmis pilimis, dunksojusiomis ant Dvilonių ir Akvieriškės piliakalnių (kokiam senovės didžiūnui priklausė ant šių piliakalnių stovėjusios pilys, nežinoma. Nuo šių vietų 6 km atstumu į pietus – Daujotiškės kaimas. Manoma, kad jo pavadinimas kildinamas iš Lietuvos vyr. kunigaikščio Daujoto vardo), kontroliavo prieigas iš pietų į Švenčionių miesto teritorijoje buvusią tvirtovę. Be gynybinių įtvirtinimų, buvusių pačioje Vortos pilyje, ją puikiai saugojo gamtinės kliūtys: tarpukalnių versmingos daubos, ežeras ir kloniais vingiuojančių upelių pelkėtos pakrantės.

Tiesa, dabar kraštovaizdis piliakalnio aplinkumoje pakitęs. Šimtmečiams+ bėgant dalis ežero prie piliakalnio užpelkėjo

ir užaugo (13). XX a. septintame dešimtmetyje atlikti melioracijos darbai pakeitė piliakalnio aplinkumos paviršių.

Visose piliakalnio papėdėse ir dešiniajame Barškėčio upelio krante buvusių senovinių gyvenviečių liekanos byloja apie ekonominę pilies svarbą. Joje gyveno ne tik žemdirbiai, bet ir amatininkai, kariai bei senojo tikėjimo kulto tarnai. Piliakalnio artimose apylinkėse daug įvairių senovės objektų. Už poros šimtų metrų į rytus – legendomis apipintas Karčiamavietės kalnas. Galbūt irgi piliakalnis. Legendose minima, kad iš Vortos kalno buvo slaptas išėjimas į Karčiamavietę. Dar toliau ta pačia kryptimi – Šakališkės kalnas, ant kurio buvo senojo lietuvių tikėjimo šventykla, aukuras ir signalinis stebėjimų bokštas (14). Už kilometro į pietryčius – Bildų IX–XII a. Pilkapynas (15), kuriame aptikti deginti žirgai (16). Panašiu atstumu nutolęs į pietvakarius – Dvilonių piliakalnis. Už poros šimtų metrų į šiaurės vakarus – Gojus, senovės šventagirė.

Į pietus nuo Vortos – jau minėtos senojo lietuvių tikėjimo sakralinės vietos, dabar turinčios Bažnyčialės, Trumpiškės, Patrupiškės, Gojuko vardus. Savo sakralumą praradę, legendomis apipinti Kupolinio, Pakūtos, Girmos, Aštriojo ir Bukujo vardais vadinami mitologiniai akmenys. Iš jų egzotiškumu išsiskiria Bukasis akmuo (17), savo matmenimis (ilgis – 4,7 m, plotis – 4,2 m, aukštis – 2,51 m) pranokdamas visų šio krašto didžiausių riedulių gabaritus.

Vortos kalno apylinkėse gyvenantys žmonės daug amžių kartojo savo vaikams legendas apie vilkolakiais paverstus „bebarzdžius juodaūsius“ užpuolikus. Pasakojimų tekstuose minimos istorijos susijusios su vietovardžių ir vietinių gyventojų pavardžių atsiradimu. Barškėčio upelio pavadinimas – nuo kovų ginklų barškesio. Skerdžiaus ežero – nuo kovų skerdynių, nes šio krašto žmonių tarmėje piemenų „vadas“ skerdžiumi nevinamas. Jam skirti „pastyriaus“, „vyresniojo“ ir „pulkaunuko“ pavadinimai. Sąvoka „skerdžius“ šiaurės rytų Lietuvos pakraščio žmonių kalboje įsitvirtino pokario laikotarpiu. Atėjo ji iš bendrines lietuvių kalbos ir Vinco. Krėvės raštų.

Vortos pilis su papilio gyvenvietėmis buvo svarbus ekonominis, kultūrinis bei senojo lietuvių tikėjimo centras. Tą liudija piliakalnio apylinkėse senovinių šventviečių ir mitologinių paminklų gausa. Vietovardžių bei žmonių pavardžių kilmę atskleidžiančios legendos ir padavimai byloja apie savotišką kultūrinį ir tikybos lygį žmonių, gyvenusių piliakalnio apylinkėse. O pasakojimų gausa liudija apie tų objektų buvusią svarbą šio regiono žmonėms, jų kultūrai.

Manau, tai buvo šios apylinkės (gal žemės) feodalinis centras, senovės lietuvių „miestas“, stovėjęs prie krašto svarbios susisiekimo arterijos, karaliaus Mindaugo laikų valstybės strateginio ir prekybos kelio. Aplink šią gyvenvietę būrėsi ir kitos to meto „įstaigos“, kurių tik pėdsakai dabar randami, išlikę archeologinių paminklų pavidalu, buvusių sakralinių vietų pavadinimais ir mitologinių akmenų legendomis. Pilyje gyveno apylinkės (žemės) valdovas (kunigaikštis). Stambioje papilio gyvenvietėje buvo įsikūrę jam pavaldūs žemdirbiai (arklininkai), amatininkai, ginklakaliai, žyniai ir prekybininkai. Pastaruosius primena kaimynystėje esantis Karčiamavietės kalno pavadinimas.

Skaitytojui gali kilti klausimas, kodėl aprašomos vietos neminimos istorinėse kronikose? O gal jos minimos, tik mes to nežinome. Šimtmečiams bėgant kai kurie vietovardžiai išnyko, kiti pakito. Beje, istorinės kronikas rašė ne lietuviai, o svetimšaliai raštininkai. Ne viską jie įamžino, kas vyko Lietuvoje. Istorikai tuose aprašymuose randa ir netikslumų, ypač vietovardžių pavadinimų rašyboje. Todėl dabar mums kartais tenka ir spėlioti.

Juk ir pats Vortos piliakalnis iki XX a. pabaigos archeologijos mokslui buvo neži-

Dieveniškių RYTO vidurinei mokyklai – 15 metų

Dirbti tenka neskaičiuojant valandų

„Vorutos“ pokalbis su Šalčininkų r. Dieveniškių „Ryto“ vidurinės mokyklos lietuvių kalbos vyresniąja mokytoja Vilma KISIELYTE

Kokių sunkumų iškyla vaikams iš nelietuviškų šeimų mokantis lietuvių kalbos?

Į mūsų mokyklą ateina vaikai iš šeimų, kuriose arba vienas iš tėvų, arba abu tėvai nelietuviai. O lietuvių kalbos čia mokomasi kaip gimtosios. Žinoma, susiduriame su tam tikrais sunkumais: vaikai per pertraukas tarpusavyje kalba taip, kaip jie įpratę kalbėtis namie, todėl pastaruoju metu labai smuktelėjo mokinių raštingumas, kalba tapo skurdi. Bet tai, manau, yra ne tik mūsų problema – visoje Lietuvoje panaši situacija, kadangi knygos vietą vis dažniau užima kompiuteris, internetas.

Kaip Jūs sprendžiate su tuo susijusias problemas?

Lietuvių kalbos mokome pasitelkę informacines technologijas, tai vaikams viena iš patraukliausių mokymo formų, dalyvaujame įvairiuose projektuose, konkursuose, stengiamės kuo daugiau mokinių įtraukti į popamokinę veiklą.

Jei iškyla klausimų, ar naudojotės kokia nors pedagogams skirta spauda ar literatūra?

Savaime suprantama, o kaipgi be jos? Klausimų iškyla visuomet ir labai daug, nesvarbu, kiek metų bebūtum išdirbęs. Pedagoginės literatūros, beje, geros, dabar yra labai daug ir visko nesuminėsiu, bet neįsivaizduoju savaitgalio be „Dialogo“ ar „Švietimo naujienų“ – čia visuomet pateikiama tai, kas aktu-
alu šių dienų mokytojui.

Gal teko pastebėti tam tikrų dėsningumų,

kada vaikas geriau moka lietuvių kalbą: kai tėvas geriau kalba lietuviškai ar kai motina?

Tokiais dalykais specialiai nesidomėjau, bet, manyčiau, kad vaikas motinos kalbą perima jau kartu su pienu... Nors visada būna išimčių. Žinoma, mums, mokytojams, būtų

daug lengviau, jei namuose būtų kalbama lietuviškai.

Ar labai didelį diskomfortą jaučia nelietuvių šeimų vaikai prasciau mokėdami lietuvių kalbą?

Drąsiai galiu pasakyti, kad mūsų mokyk-

loje jokio diskomforto mokiniai nejaučia. Jie visi laisvai kalba lietuviškai, gal tik vieno kito žodynas yra skurdesnis.

Ar pakanka metodinės medžiagos? Gal pati ją rengiate?

Metodinės medžiagos yra pakankamai, tik reikia atsirinkti, ko iš tiesų reikia. Ir knygynuose perku, ir pati šį bei tą pasiruošiu, kadangi klasėse mokosi įvairaus pajėgumo mokiniai, užduotis tenka diferencijuoti, gabiems vaikams norisi duoti kuo daugiau, todėl tenka nemažai paplušėti, kol paruoši ir įdomių, ir naudingų užduočių.

Tikriausiai per pamokas su tokiais mokiniiais tenka dirbti daugiau? Ar už didesnę krūvį mokamas didesnis atlyginimas?

Tiek gabiems, tiek specialiųjų poreikių mokiniams reikia atskiro dėmesio. Tai yra labai sunku, kai viename kabinete sėdi ir tokie, ir tokie. Žinoma, stengiuosi, kad neliktų nuskriausta nei viena pusė. Na, o mokytojo atlyginimas, aišku, priklauso ir nuo pamokų krūvio, bet neišvairysi vaiko, jei pasikonsultuoti jis ateina po pamokų. Todėl dirbti tenka neskaičiuojant darbo valandų.

Turite dramos studiją. Ar tai padeda mokant lietuvių kalbos?

Dramos studija „Arlekinas“ gyvuoja jau šešerius metus. Mokiniai čia ne tik lavina kalbinius įgūdžius, bet mokosi bendrauti ir bendradarbiauti, turi galimybę dalyvauti įvairiuose konkursuose, šventėse, ugdo sceninę laikyseną. Būna ir taip, kad tik būrelio dėka vaikui pavyksta nugalėti scenos baimę ir realizuoti save.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVICIUS

Autoriaus nuotr.

Vortos piliakalnis („Miestas“)

Antanas KARMONAS, Ignalina

Atkelta iš 12 p.

nomas. Ir įvardintas ne tikruoju savo, o artimiausio jam kaimo vardu.

Manau, kad Vortos piliakalnio papėdės gyvenvietėje buvo įsikūrę ir arklिनinkai, prižiūrėję apylinkėje buvusį galbūt net XI–XIII a. (ir vėliau) labai stambų žirgyną. Eiliuotoje Livonijos kronikoje minima, kad 1229 m. kalavijuočiai Našios žemėje laimėjo mūšį su lietuviais. Kokiu vardu vadinosi artimiausia pilis, kronikoje neminima. Metraštininkas aprašo tik iš pagonių paimto grobio dydį:

„<...> dvidešimt penkis šimtus žirgų jie iš pagonių paėmė <...>“

Istorikai teigia, kad toks didelis žirgų skaičius leidžia manyti, jog buvo apiplėštas Lietuvos valdovo žirgynas (18). Kronikoje minima Našios žemė. Tad reikia manyti, jog tas valdovo žirgynas buvo kažkur šiaurės rytų Lietuvoje. Istoriografijoje yra ir kitų, patikslinančių užuominų. Metraštininkas H. Vartbergė mini, kad derybų dėl Kalavijuočių ir Kryžiuočių ordinų susijungimo išvakarėse (1231 m.) įvyko mūšis prie upelio vardu Ymmere. O tokiu pavadinimu upelio Lietuvoje ir Gudijoje nėra. Iškiliausias Lietuvos istorikas E. Gudavičius teigia, kad „Ymmere“ vardu pavadintą upelį galima sieti su Švenčionių r. tekančios Meros upės intaku. Jis galėjo vadintis „i Mera“, „įmere“ (19). Dešinysis aukštupio intakas tekėjo per buvusį Zadvarninkų dvarą, priemiestinę dabartinių Švenčionių gyvenvietę. Tačiau „Imera“ galėjo būti vadinama ir pati Mera, nes jos aukštupys, vadinamas Kūna, yra ta pati Mera. Prie upelio įsikūręs Švenčionių miestas, istorinėje literatūroje vadinamas Lietuvos valdovo dvaru (20). Galima manyti, kad 1229 m. įvykęs mūšis prie Meros upelės ar jos intako buvo netoli Švenčionių dabartinio miesto.

„Ar tik ne jame buvo žirgynas, – klausia istorikas T. Baranauskas savo knygoje „Lietuvos valstybės ištakos“, – iš kurio kalavijuočiai 1229 m. galėjo pagrobti 2500 žirgų?“ (21).

Sprendžiant iš įrašų Eiliuotoje Livonijos kronikoje, kalavijuočių tikslas buvo užgrobti žirgyną. Laimėję mūšį (galbūt su to žirgyno apsauga) dėl trokštamo grobio, jie

matyt skubėjo pasišalinti ir vengė įsivelti į kovas su lietuvių pilių apsauga. Todėl kronikoje ir neminima, kad buvo puolama kažkokia pilis.

Nuo Švenčionių miesto 4 km atstumu žemyn į Merą įteka antras intakas, kairioji „įmera“. Šis upokšnis savo vandenis gena irgi per buvusį dvarą, esantį už pusantro kilometro nuo Vortos piliakalnio į šiaurę. Šiame, įvardintame irgi Švenčionių (Švinciankos) vardu dvare, ilgus amžius veikė įvairios fermos. Enciklopedijose minima, kad paskutiniaiais, t.y. XVIII–XIX a. buvo medžioklinių šunų veislynas (22). O koks veislynas buvo anksčiau – neaišku. Galbūt kaip tik šiame dvare ir buvo žirgynas, minimas eiliuotoje Livonijos kronikoje. Vėliau dvaras priklausė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui (23). Jis atvykdavo medžioti į Gojaus mišką. Apylinkės žmonėms į Gojaus mišką buvo draudžiama įkelti koją. Jis buvo paskelbtas „šventagire“. Istorinėje literatūroje minima, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, vykdamas į Rusijos žemes, sustodavo Švenčionyse (24). Papildydavo savo kariuomenę naujais totorių siūtais pakinktais ir žvaliais žirgais.

Pabaigai pateikiu kai kuriuos pastebėjimus, susijusius su sąvoka „vorta“ ir žirgais.

Minimos apylinkės vietinių žmonių šnekteje sąvoka „vorta“ dažniausiai reiškia saugojimą, priežiūrą, budėjimą. Tačiau gali turėti ir kitas reikšmes, pvz.:

1) Saugojamo objekto arba budėjimo vieta. Aprašomu atveju – buvusi piliavietė.

2) Sargybinių žmonių grupė (komanda), kuri gali ne tik gintis, bet ir netikėtai (iš pasalų) pulti. Tokia paskirtis galėjo būti Vortoje dislokuotų sargybinių (vėliau bartų karių), saugojusių kelią, vedantį į Švenčionių pilį. Tokie kovos taktikai, užpuolimui iš piliakalnio tarsi iš slėptuvės, esančios prie pat kelio, labai palankios gamtinių sąlygos.

3) Žodis „vortuicie“ vietinėje šnekteje turi vartojimo savitumų. Nenarpliosiu kalbinių subtilybių, tik priminsiu kai kuriuos pastebėjimus. Nuo senovės iki XX a. vidurio (iki kolektyvizacijos, kol dar iš žmonių nebuvo atimti arkliai) šių apylinkių žmonės sakydavo: „Einu karių ganycie“, o ar-

klių – „vortuicie“. „Vortujimas“ – platesnė sąvoka, negu ganymas. Tai kartu ir ganymas, ir budėjimas, ir sugebėjimas apsiginti. Todėl į „arkių vortą“ eidavo vyrai su apsigynimo įnagiais.

Vortos piliakalnio apylinkėse žinoma daug pasakojimų apie atsitikimus ir vietovardžių kilmę, susijusių su žirgais (25). Galbūt tai vienintelė vieta Lietuvoje, kurioje nuo neatmenamų laikų iki 1934 m. vykdavo žirgų plaukimo tradicinės varžybos. Birželio paskutinį sekmadienį į Skerdžiaus ežero pakrantes karietomis suvažiuodavo ponai iš Šiaurės Rytų Lietuvos pakraščio ir prie jo prigludusios Gudijos dvarų (Svierių, Kablyniko, Strūnos, Cirkliškės, Vidžių ir kt.). Žinomi atvejai, kai žirgų plaukimo varžybų įkarštyje ponai azartiškai prarasdavo savo užstatus: žirgus, žemės plotus, ežerus (26). 1934 m. varžybų metu nusken-do samdomas plaukiančio žirgo jojikas. Našlaičiais liko trys mažamečiai jo vaikai. Dėl tragedijos Dvilonyse įvyko apylinkės „senių sueiga“. Joje buvo nutarta uždrausti žirgų plaukimo varžybas Skerdžiaus ežere.

Naudota literatūra:

- Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva. T. 1. – V. 1996. P. 339.
- Ten pat. – P. 309.
- Zabiela G. Našia Lietuvos valstybės kūrimos išvakarėse.// Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba. – V. 1992. – P. 21.
- Lietuvių enciklopedija (Red. J. Puzinas) T. 30. 1964. – P. 215.
- Kviklys B. Mūsų Lietuva. T. 1. – V. 1989. – P. 675.
- Zabiela G. Lietuvos medinės pilys. – V. 1995. – P. 234.
- Karmonas A. Istorijos mįslės (ŠR Lietuva) (toliau – Istorijos...). Utena, 2001. – P. 324.
- Karmonas A. Akvieriškės-Apieriškės piliakalnis. „Žvaigždė“ (Švenčionių r.) 1970 – 12 – 01. Nr. 143.
- Karmonas A. Lietuvių genties didkelis. Švenčionys. 2005. – P. 209.
- Karmonas A. Ten pat. – P. 210 – 211.
- Karmonas A. Istorijos... – P. 323, 326.
- Ten pat. – P. 322.
- Karmonas A. Dvilonių ežerai. „Žvaigždė“ (Švenčionių r.) 1966-11-03. Nr. 130.
- Karmonas A. Istorijos... – P. 323.
- Gudavičius E. Miestų atsiradimas Lietuvoje. – V. 1991. – P. 47.
- Lietuvos TSR archeologijos atlasas. – V. 1977. T. 3. – P. 28.
- Karmonas A. Istorijos... – P. 38, 137.
- Baranauskas T. Lietuvos valstybės ištakos. – V. 2000. – P. 194.
- Gudavičius E. „Litva Mindovga“ //Problemy etnogeneza i etnyčeskoj istoriji baltov: sbornik statei. – V., 1995. – P. 222.
- Baranauskas T. Lietuvos valstybės ištakos. – V., 2000. – P. 194.
- Ten pat. – P. 194.
- Slovník geografický Krolewstwo Polskiego. T. 11 – Wāršava. 1890. – P. 682, 685.
- Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 3. – V., 1971. – P. 441.
- Kviklys B. Mūsų Lietuva. T. 1., – V.,1989. – P. 675.
- Karmonas A. Istorijos... – P. 140.
- Ten pat. – P. 184–186.

Daiktai, naudoti muzikai kurti

Juozas VAINA, Punksas

Atkelta iš 1 p.

mentą“ krestelėjus pasigirsdavo džr, džr, džrr. Garsui nutraukti naudojamas ir vienas žirnis. Jis laikomas moliniame švilpuke. Pučiant į švilpuką orą, žirnis ritasi iki angos, o per švilpuko angą įėjęs oras atmeta jį atgal ir vėl pasigirsta švilpuko garsas. Tas žirnis pasiduoda pūtimo taktui.

Smuikų parapijoje buvo tiek, kad juos galima suskaičiuoti ant vienos rankos pirštų. O štai žmonių balsų – daug. Vakarųškos būdavo pradedamos suktiniu „O tai, tai, otai, tai, ažuoliniai pamatai. Tie supuvo, kiti buvo, o Lietuva nepražuvo.“

Tai rodo, kaip visuomenė buvo nepamiršusi be žmonių pritarimo atsiradusios tarpvalstybinės sienos. Katalikų bažnyčiai netolima ir „noriu miego“ melodija. Ne visada trečias būdavo kaimiečių šokis – klumpakojis. Prigijusi jau buvo polkutė, rečiau pasigirsdavo valsas. Tenka pastebėti, kad naudoti iki karo buvę lenkiški liaudies šokiai, pavyzdžiui, krakoviakas. Vaikiniai, turintys menkesnę klausą ar balsą negu merginos, prisidėdavo į taktą pūsdami į prie lūpų priartintas šakutes su popieriumi.

Grota ir iš žasies plunksnų ar nendrių pagamintais švilpukais. Švilpta ir du pirštus pridėjus prie apatinės lūpos. Vestuvių metu, kada sėdima ir dainuojama už stalo, kada pirkioje kiek erdviau, tada ant „uslano“ būdavo stumdoma niekotė. Keistokas garsas išeidavo. Per vestuves dar į keptuves barškinta puodams pritaikytomis geležinėmis šakutėmis.

Iš džiovintos gluosnio žievės padaryti švilpukai buvo naudojami rečiau, nes tik pavasarį žievė atšokdavo nuo medžio kamieno.

1919 m. ne savo o, Seinų parapijoje per vestuves pirmą kartą mačiau iš džiovintos šuns odos, aptemptos ant sietuko graižo, pagamintą būgnelį. Jo skersmuo mažesnis negu 30 cm. Būgnelis būdavo ant kairės rankos nykščio, taigi kiek pakeltas ir mušamas kaulu.

1920 m. buvau savo krikšto mamos vestuvėse, kuriose dalyvavo svečias, Marijampolėje tarnavęs aštuoniolikmetis Lietuvos savanoris. Tuose namuose iš JAV jau buvo pervežtas gramafonas, kuris ne kartą pavadavo užstalės „giedorius“. Atsimenu, kaip mano močiutė, priėjusi prie gramofono, pasilenkusi žiūrėjo į atviras dureles stengdamasi pamatyti, kas dainuoja.

GERVĖČIŲ KRAŠTO LIETUVIAI – JIE MOKĖSI LIETUVIŲ KALBOS

Valentas ŠIAUDINIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 13

Tuo (ir ne tik tuo) pretekstu buvo uždarinėjamos lietuviškos mokyklos. 1927m. spalio 9d. uždarytos Galčiūnų, Mockų ir Petrikų mokyklos (ir dar kelios, pvz., Gėliūnų..., bet po kelių dienų joms leista dirbti.)

Mokytojai buvo dažnai kilnojami. Retas kuris toje pačioje mokykloje išbūdavo daugiau kaip metus, todėl vedę mokytojai dažniausiai gyvendavo atskirai nuo šeimų. Visas jų turtas tilpdavo lagamine.

Dėstomasis dalykas	Skyrius				Pastabos
	I	II	III	IV	
Tikyba	2	2	2	2	
Lietuvių k.	7	3,5	4	4	
Lenkų k.	-	3,5	4	4	
Aritmetika	3	3	3	3	
Istorija			2	2	
Geografija			1	1	
Gamta			1	1	
Gimnastika	0,5	0,5	0,5	0,5	
Darbai	0,5	0,5	1	1	
Piešimas	0,5	0,5	1	1	
Dainavimas	0,5	0,5	0,5	0,5 ¹⁰⁵	

Lenkų valdžiai atrodė, kad lietuviški vadovėliai, išleisti Kaune, kuriais naudojasi „Ryto“ mokyklos, neatitinka lenkiškos dvasios, todėl 1931m. birželio 3d. Vilniaus

Autorius	Vadovėlio pavadinimas
Esmaitis	Sakalėlis(visas aštuonias dalis)
J. Domijonaitis	Aritmetikos uždavinynas, I dalis
J. Domijonaitis	Aritmetikos uždavinynas, II dalis
J. Domijonaitis	Aritmetikos uždavinynas, III dalis
P. Bendorius ir A. Daugirdas	Aritmetikos uždavinynas, I dalis
P. Bendorius ir A. Daugirdas	Aritmetikos uždavinynas, II dalis
Pranas	Lietuvos istorija
Esmaitis	Lietuvos istorijėlė
A. Krubaris, S. Grigorijav, A. Barkov, S. Čerftrana ir G. Ivanov	Geografijos pradžia ¹⁰⁶

Pastaba. Slapyvardžiai: Esmaitis – Stasys Matjošaitis, Pranas – Pranas Mašiotas.

Taip pat pareikalavo, kad mokinių tėvai, norintieji vaikus mokyti privačioje lietuviškoje „Ryto“ mokykloje, iki rugpjūčio mėnesio pabaigos turi pranešti apie tai viešosios valdiškos mokyklos vedėjui ir gauti jo sutikimą. Priešingu atveju – vaikai privalo lankyti viešąją valdišką lenkišką mokyklą.

Praslinkus keletui metų po Pirmojo pasaulinio karo, labiau išprusę tėvai panorę savo vaikus mokyti lietuviškose gimnazijose (kurių vietoje nebuvo), vežė juos į Vilnių. Bet susidurdavo su lenkų valdžios suvaržymais. Pvz., 1932m. birželio 1d. Vilniaus mokyklų apygardos kuratorija raštu

Nr. II 15411/32 pareikalavo, kad mokinio tėvas, motina ar globėjas parašytų gimnazijai raštą (deklaraciją), jog jie ir jų vaikas esą lietuviai. 1935m. kovo 25d. Vilniaus mokyklų apygardos kuratorijos raštu II 9/35 pareikalavo, kad tėvai ar globėjai pateiktų miesto magistrato arba valsčiaus valdybos pažymėjimą, jog stojantysis į lietuvių gimnaziją yra lietuvis.

Miesto magistratas ar valsčiaus valdyba tautybę turėjo nustatyti pagal šeimoje vartojamą kalbą. Tačiau miesto burmistras ar valsčiaus viršaitis išsisukinėjo, kad tik netektų išduoti pažymėjimo. Šie reikalavimai daugeliui užkirto galimybę mokytis lietuvių gimnazijose. Pažymėtina, kad tokie reikalavimai buvo tik lietuvių gimnazijoms. Kitos tautinės mažumos tokių suvaržymų nepatyrė.¹⁰⁷

Lenkų okupacijos metais iš Gervėčių krašto į Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją išvažiavo mokytis 22 vaikai. Per 20a. ketvirtąjį dešimtmetį Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją baigė 14 gervėtiškių, o Antrojo pasaulinio karo metu – dar 8.

Iš Boleslovo Ravaičio (iš Miciūnų) atsiminimų:

„1939m. spalio mėnesį tėvas mane ir seserį Vandą arkliu išvežė į Vilnių mokytis. Važiavome naktį per Katlaukos mišką. Mus sustabdė pasieniečiai, nes jau buvo tverياما siena tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos. Tėvas paaiškino, kad veža vaikus mokytis į Vilnių, kur jie ir pernai mokėsi. Praleido.

Vilniuje apgyvendino bendrabučiuose. Mumis rūpinosi Atbėgėlių komitetas: davė drabužius, uniformas, maistą. Gyvenimas buvo geresnis, negu namuose, bet ėmė kankinti ilgesys ir liūdesys, taip norėjosi į namus....Nuėjau pas seserį Vandą į jos bendrąbutį verkdamas. Sesuo mane nuramino. Su namais nebuvo jokio ryšio, nes siena buvo budriai saugoma. Bet – gruodžio 23d. motina, apsiavusi tėvo batais, iškeliavo pas vaikus į Vilnių. Nakčia sugebėjo pereiti sieną ir gruodžio 24d. jau buvo pas mane bendrabutyje. Sesuo Vanda tuo metu atostogavo Kaune.

Atostogoms mus, atbėgėlius, priimdavo įvairios šeimos. Aš 1940m. vasaros atostogas praleidau Pandėlio valsčiuje, Valiukiškių kaime, pas ūkininką Petrą Styrą. Sesuo Vanda atostogavo Biržų apskrityje“.

Tiesa, 1942 – 1944m. Gervėčių krašte jau veikė 17 lietuviškų pradinių mokyklų:

	Komplektų	Mokinių	Mokytojas
Algenionių	1	?	?
Gaigalių	2	91	?
Galčiūnų	2	100	?
Gėliūnų	2	50	?
Gervėčių pr. mokykla	2	73	?
Girių	2	100	Julius Valeika
Izabelinos	1	125	?
Jacynų	1	75	?
Knystuškių	2	78	Julija Kalantaitė
Miciūnų	2	65	Stanislovas Steponavičius
Mockų k.	2	80	Končius
Naujasėdžio	1	50	?
Pelegrindos	1	?	?
Petrikų	1	54	?
Rimdžiūnų	1	55	?
Sakalaičių	2	75	?
Užvilčių	1	75	?

Pastaba: Visose mokyklose buvo dėstoma lietuvių kalba, išskyrus vieną komplektą Sakalaičiuose, kuriame buvo mokoma lenkiškai.¹⁰⁸

1943 – 1944m.m.- ir lietuviška progimnazija Gervėčiuose.

Nepaisant visokių trukdymų pirmasis vaikas, baigęs aukštąją mokyklą, buvo Vladas Drėma iš Slabatkos. Pirmoji mergina baigusi aukštąją - Anastazija Mileišytė iš Miciūnų. Pirmoji mokslų daktarė (biologijos) – Genė Jankevičiūtė iš Miciūnų.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, Gervėčių krašte neliko nė vienos lietuviškos mokyklos, bet lietuvių tėvų noras savo vaikus mokyti gimtąja kalba nesumažėjo. Jie vežė savo vaikus mokytis į Vilnių. Berniukai mokėsi Vilniaus I berniukų gimnazijoje (vidurinėje) ir gyveno bendrabutyje prie gimnazijos, o mergaitės -Vilniaus II mergaičių gimnazijoje ir gyveno J. Jasinskio 20/22 bendrabutyje. Kai kurie berniukai bei mergaitės mokėsi amatų mokyklose (nuo 1950m. pavadintose proftechninėmis). Tuo metu autobusai į Vilnių nekursavo. Tėko važinėti traukiniais.

Mokinius iki Salų ar Gudagojaus geležinkelio stoties pavėžėdavo arkliu. Karo metu Salų stotyje traukinio tekdavo laukti keletą valandų, kol sustodavo karinis ešelonas, vežantis kareivius ir karinę techniką į frontą. Vykstantieji į Vilnių įsitaisydavo prie tankų, patrankų, sunkvežimių.

Iki karo pabaigos į Vilnių tekdavo važiuoti tik kariniais traukiniais, nes tuo metu keleiviniai nekursavo. Karui pasibaigus pasirodė keleiviniai traukiniai, bet jie būdavo tiek perpildyti, kad į vagoną galėjo patekti tik vikriausieji ir stipriausieji, arba laimei nusišypsojus. Kitiems tekdavo važiuoti ant keleivinio ar prekinio traukinio vagonų laiptelių, buferių ar net stogų. Tokia buvo kasdienybė. Taip į namus ar iš namų važiuodavo Vilniuje besimokantieji gimnazistai, amatų mokyklų moksleiviai ir netgi suaugusieji.

Grįžtant atostogų į tėviškę, prie Vilniaus geležinkelio stotyje sustojusių prekinųjų traukinių nieko neprileisdavo geležinkeliečiai. Išvažiuojantieji laukdavo, stovėdami atokiau nuo traukinio. Kai tik pakeldavo semaforą (užsidedgavo žalia šviesa), saugotojai pasišalindavo. Tada keleiviai, subėgę iš pašalių, kol dar traukinio greitis nedidelis, užšokdavo ant laiptelių...

Baigiant kelionę geležinkeliu, saugiausia buvo išlipti Gudagojyje (čia sustodavo visi traukiniai). Tada pėsčiomis per rudens purvus, žiemos pusnis, dieną arba naktį tekdavo kulniuoti apie dvidešimt kilometrų į namus. Tėvai nepasitikdavo, nes nežinodavo, kada atvažiuos jų atžalos. Kitas variantas: pravažiavus Gudagojį, išlipti Salų stotyje, jei traukinys sustos (Salose ne visi traukiniai sustodavo), o jei ne ... iššokti iš važiuojančio traukinio, kitaip jis nuveš iki Smurgainių.

Moksleiviai ir kiti jaunuoliai išmoko iššokti iš važiuojančio traukinio ir netgi išokti. Tokia buvo realybė.

Kelionė geležinkeliu (apie 60 km iki Salų) kartais užtrukdavo 10 ar net daugiau valandų. (Prekiniai traukiniai kartais stotyse pristovėdavo ilgiausias valandas.)

Žinoma, laikui bėgant, keleivinių traukinių daugėjo. 1949m. jais jau galima buvo nuvažiuoti į Vilnių ar grįžti į tėviškę netgi sėdomis.¹⁰⁹

Prieš 68 metus Vilnius ir dalis jo krašto grįžo Lietuvai

Paminime 68-ąsias metines, kai ilgą amžė istorinė Lietuvos sostinė Vilnius ir dalis jo krašto teisėtai ir džiaugsmingai grįžo Lietuvai. Spalio 28 d. (sekmadienį) Vilniuje, Šv. Mikalojaus bažnyčioje 10 val. laikomos Mišios už kovojusius ir žuvusius už Vilnių. Po Mišių Rasų kapinėse pagerbiami Lietuvos karių ir šviesuolių kapai. Prisimename ir klastingo L.želigovskio armijos užpuolimo atskirtąją, nugyventą ir nutautintą rytų Lietuvą. Paminėjęs 55-ąsias Vilniaus ir dalies jo krašto grįžimo Lietuvai metines, Lie-

kiekvienoje vietovėje turi būti jo vardo gatvės“. O gal pavyzdį duos Pasaulio lenkų bendruomenė, atsidėkodama už Prūsijos baltų žemes ir geriausias sąlygas pasaulyje sudarytas J.Stalino okupuotoje Lietuvoje?

Rašoma, kad „lietuviai norėtų likviduoti lenkus Lietuvoje kaip tautinę grupę“. Matyt, lietuvius V.Adamkus jų mąnymu nori likviduoti Boženą, V.Muntianą – Valdemarą ir visus kitus, G.Kirkilą – Tadeušą ir t.t.

Vilnija etninei Lietuvai pagal lenkų

2007 m. spalio 28 d. Rasų kapinėse minimas Vilniaus grąžinimo 68-metis. Centre – Šv. Mikalojaus bažnyčios klebonas Medardas Čeponis

tuvos Respublikos Seimas privalėtų paminėti ir 70-ąsias metines, vėl iš anksto sudarydamas organizacinį komitetą ir patvirtindamas priemonių planą. Vilniaus diena galėtų būti įtraukta į atmintinių dienų sąrašą. Taip būtų pagerbta sostinę atkovojusi tauta, prisiminti atskirtieji, vargstantys tautiečiai ir Vilniaus, Šalčininkų rajonuose lenkų rinkimų akcijos tebeskriaudžiami piliečiai.

Rugsėjo 17 ir 18 d. Lenkijos valstybinė televizija TVP transliavo laidas „Pakraščiai yra mūsų“ ir „Pakraščių netekimas“. Lietuva, Baltarusija ir Ukraina vadinta Lenkijos pakraščiais, 52 procentų lenkų laikoma Lenkijos teritorija. Nutylėta, kad Vilniaus, Gardino sritys 3000 metų buvo etninės baltų žemės, kad 700 metų teisėtai priklausė Lietuvos valstybei (Vilniaus pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją yra ilgaamžė istorinė jos sostinė), kad 20 metų buvo Lenkijos klastingai okupuotos, sulaužius Suvalkų sutartį.

Lenkijos premjeras Jaroslavas Kačinskis Balstogėje pareiškė, jog jo partija Teisė ir teisingumas sieks neteisėgų ir neteisėtų tikslų – kad „Lenkijoje gyventų viena tauta“. Išeina, kad vokiečius, gudus, ukrainiečius, lietuvius ir kitas tautines mažumas (ne tautas), gyvenančias savo istorinėse etninėse žemėse, Lenkijos vyriausybė numato prievarta asimiliuoti.

Visa tai pažeidžia tarptautinius įstatymus, dvišales sutartis, valstybių Konstitucijas ir įstatymus, blogina valstybių ir tautų santykius. 2005 m. Varėnos klebonui iš šventoriaus nukėlus avarinį paminklą okupacinei Lenkijos kariuomenei su neteisingu užrašu, jau kitą dieną Lietuvos URM gavo protesto notą. Dabar dėl žymiai svarbesnių dalykų Lietuvos URM Lietuvos ir Lenkijos Seimų, Vyriausybių komisijos nereaguoja ir per kelias savaites. Prašytume užklausti Lenkijos vyriausybę, ar ji atsiriboja nuo minėtų pareiškimų ir toliau laikysis tarptautinių įstatymų, valstybių sutarčių.

Pasaulio lenkų bendruomenė, kurią išlaiko Lenkijos Senatas, savo tinklalapyje paskelbė M.Kalusio straipsnį „Lenkai Lietuvoje yra lenkai“. Rašoma, kad 1918, 1939, 1945 metais „Vilnius ir Vilnija atplėšta nuo Lenkijos“, „lenkų žemes okupavo ne tik vokiečiai ir Sovietų Sąjunga, bet ir Lietuva“. „Tai, kad Vilnius dabar yra Lietuvos, Stalino nuopelnas ir jam lietuviai turi pastatyti didelį paminklą centrinėje miesto aikštėje, o

bendruomenę priklausiusi tik iki 1385 metų unijos. „Prieš uniją tauta buvo visiškai barbariška ir atsilikusi civilizaciškai. Lietuvių kalba buvo tokia primityvi, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje valstybinė kalba buvo baltarusių kalba“ (nors baltarusių tada nebuvo).

„žodis „Lietuva“ reiškė ne valstybę, o Lenkijos dalį“. 1867 m. Rusijos duomenimis, Vilniaus gubernijoje 60 proc. gyventojų buvo lietuviai, bet tai „reiškė ne tautybę, o tik regiono gyventoją“ (nutylima, kad lenkais iki šiol dar gali būti vadinami katalikai).

„Senajoje Lietuvoje „lietuvius“ reiškė tą patį ką „lenkas“. Nelenkas Lietuvoje buvo vadinamas žemaičiu“.

Taip strateginis partneris gal mano rodantis solidarumą, katalikišką meilę ir padėką baltams, kurių pietinėje žemėje gyvena. Bet objektyvumo – nė lašo.

Minėsime tūkstantmetį, kai pagaliau į rašytinius šaltinius pakliuvo Lietuvos vardas. Lietuviai buvo dar seniau – prieš 1500 metų formavosi jų kalba, atsiskyrusi nuo latvių. Į rytus ir pietryčius nuo Vilniaus iki šiol išliko Gervėčių, Pelesos ir kitos lietuviškos parapijos, o prieš 1500 metų (1863 metų sukilimo numalšinimo ir lietuviškos spaudos uždraudimo) čia daugiausia buvo ir kalbama lietuviškai ir lietuviais vadintasi. Apie tai galima pasiskaityti prof. V.Merkio, Z.Zinkevičiaus, P.Gaučo, K.Garšvos ir kitų knygose. Ne tik po Krėvos, bet ir po Liublino unijos Lietuva gynė savo savarankiškumą ir lenkams žemės neparduodavo, o kunigai ir vienuolės vaikų neturėjo.

Mūsų žinių Pasaulio lenkų bendruomenės neskelbia, toliau lenkus mulkina ir kursto. Yra Lietuvos ambasada Varšuvoje, Lietuvos ir Lenkijos Seimų asamblėjos, Vyriausybių komisijos, bet jos šios informacijos neatitaiso. Nejaugi manoma, kad tai padeda gerinti valstybių santykius?

Per praėjusių metų kadenciją Lietuvos Respublikos Vyriausybė neįrodė, kad sugebės sustabdyti seniausios iš gyvųjų indoeuropiečių tautos nykimą, kainų kilimą, emigraciją, nusikalstamumą, švietimo, sveikatos apsaugos, dvasinių nuosmukį ir kitus neigiamus dalykus.

Dėl dviejų Seimo narių balsų ši Vyriausybė sudarė koaliciją su Lenkų sąjunga Lietuvoje, kurios atstovams Generalinė prokuratūra nebaigė dviejų bylų – dėl teritorinės autonomijos kūrimo Vilniaus rajone ir dėl Armijos kraujos įvykdytų nusi-

kaltimų. Prasidėjo dešimtas Lietuvos valstybės ir etninių lietuvių žemių polonizacijos etapas, Lietuvos Respublikos Konstitucijos pažeidimai, nutautinimas sustiprėjo kelis kartus.

Be Vilniaus, Šalčininkų, iš dalies Trakų, Švenčionių rajonų savivaldybių už mokesčių mokėtojų pinigų šiam darbui paskirti nauji valdininkai ir Vyriausybėje, Užsienio, Ūkio, Krašto apsaugos ministerijose, Vilniaus apskrityje ir daug – Vilniaus miesto savivaldybėje. Nepaisant to, kad buvęs „Vilniaus krašto savitrašio“ redaktorius Tadeušas Andžejevskis kurstė tautinę nesantaiką, jis paskirtas Ministro Pirmininko padėjėju. Vilniaus miesto administratoriaus pavaduotoju dirba tarnybinę etiką pažeidęs Jaroslavas Narkevičius.

Pažeidama Lietuvos Respublikos Konstituciją, Valstybinės kalbos ir kitus įstatymus, valstybės ir tautos interesus Vyriausybė įvykdė šiuos veiksmus: Lietuvos Respublikos Seimui antrą kartą pasiūlė į lietuvių kalbos abėcėlę įvesti nelietuviškas raides, t.y. Lietuvos Respublikos piliečių nelietuvių vardus, pavardes rašyti maždaug 100 naujų raidžių daugiausia už lietuvių sudėtus 100 milijonų; patvirtino Tautinių mažumų įstatymo projektą, kuriame numatytas koalicijos partnerių kalbos vartojimas greta valstybinės kalbos, dvikalbiai užrašai, nors į pietus nuo Vilniaus lietuvių kilmės lenkų gimtoji kalba yra paprastoji gudų tarmė;

Valstybinės kalbos įstatymo pataisoje siūloma privačiose Lietuvos įmonėse leisti nevartoti valstybinės kalbos;

Patvirtino pirmąjį pasaulyje Balstogės universiteto filialą, t.y. po keliolikos metų legalizavo pagrindinį „lenkų universitetą“ – aukštąją mokyklą nevalstybine kalba su importuotais dėstytojais, kurioje prof. Jaroslavas Volkonovskis (lenkų pogrindžio valstybės Vilniuje specia-

ties tvarka planuota leisti komplektuoti 11 klasę lenkų dėstomąja kalba, o mokykloms valstybine kalba išimčių nedaroma, nors jos dar nespėjo atsikurti ir sustiprėti. Neginamas savivaldybės persekiojamas Poškonių vaikų darželis ir kitos švietimo įstaigos;

Pareigų neatlieka Vyriausybės atstovo Vilniaus apskrityje įstaiga ir kitos Vyriausybės institucijos;

Paritetiškai nėra tvarkomi Lenkijos, Gudijos lietuvių kultūros reikalai, etninių žemių lietuviai jaučiasi išduoti ir diskriminuojami: jie neturi ne tik aukštųjų mokyklų, bet ir pradinės, pagrindinės, vidurinės mokyklos turi daug problemų ir net uždarinėjamos; lietuviai paritetiškai nėra primami ne tik į Lenkijos ministerijas, departamentus, bet ir į Lietuvos ambasadą Varšuvoje. Ministras Pirmininkas iki šiol nežino, kad Lenkijos sostinėje veikia lietuvių organizacijos ir jų neaplanco.

Dėl išvardintų dalykų anksčiau ne kartą išpėję, prašome ištirti padarytus įstatymų pažeidimus ir parinkti šioms pareigoms tinkamesnius asmenis.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnį mūsų valstybinė kalba – lietuvių kalba. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos įstatymus ir valstybės gyvybinius interesus prašome atsakyti neteisėtų prieškonstitucinių siūlymų:

Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatyme įvesti nelietuviškas raides;

Tautinių mažumų įstatyme greta valstybinės kalbos įteisinti ir kitų kalbų vartojimą, dvikalbius ar daugiakalbius užrašus;

Valstybinės kalbos įstatyme privačiose Lietuvos įmonėse leisti nevartoti valstybinės kalbos;

Vilniaus, Šalčininkų rajonuose mokyklas ir klases valstybine kalba versti lenkiškomis, kai Lenkijoje, Latvijoje, Estijoje ir vi-
same pasaulyje daroma atvirkščiai;

2007 m. spalio 28 d. Rasų kapinėse minimas Vilniaus grąžinimo 68-metis. Minėjimo dalyviai prie lietuvių savanorių kapų

listas), prieštaraudamas Lietuvos Respublikos valstybinės komisijos Armijos kraujos veiklai išnagrinėti išvadoms, aiškins, kad 1920 metais Lenkijos armija Vilnių išvadavo, o lietuviai 1939 metais savo ilgaamžę istorinę sostinę okupavo;

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio Kristupo Paco rūmai už pusę kainos (už 11000 zlotų už kvadratinį metrą vietoj 22000 zlotų) parduoti Lenkijos ambasadai. Tarp Gedimino pilies ir Prezidentūros ant LDK valdovų rūmų iškils Lenkijos vėliava, nors strateginis partneris iki šiol nepripažino Lietuvos Respublikos rytinės dalies okupacijos ir gaivina jos padarinius;

Pietryčių Lietuvos žemė grąžinama ir asmenims, kurių protėviai iš Lenkijos okupacinio režimo ją gavo neteisėtai – kaip dovaną už kovą prieš Lietuvos valstybę;

Kaip prie okupacinių režimų diskriminuojamos ir tebeuždarinėjamos lietuviškos mokyklos. Vyriausybė ignoravo 50 Tetėnų „Šalčios“ pagrindinės mokyklos tėvų prašymą nenaikinti jų ir kitų švietimo įstaigų ir neprotestavo dėl išlaikomų 10 lenkiškų švietimo įstaigų, kuriose auklėtinių skaičius mažesnis. Vilniaus Jeruzalės vidurinėje mokykloje išim-

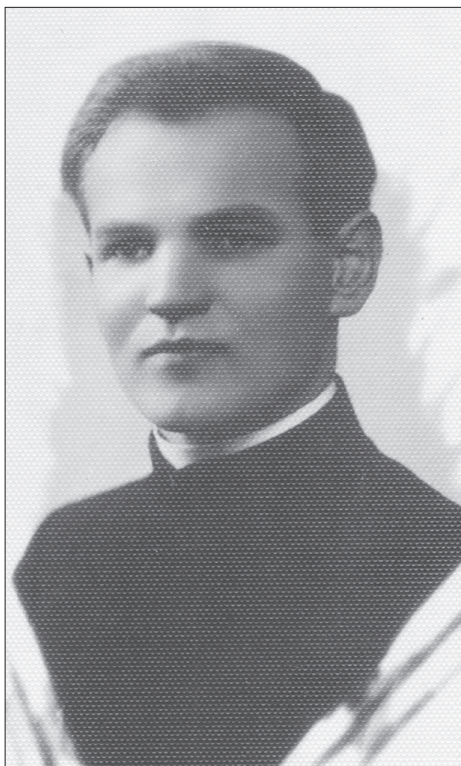
Legalizuoti pirmąjį pasaulyje pagrindinį „lenkų universitetą“ – Balstogės universiteto filialą nevalstybine kalba, kai Seinų krašte uždarinėjamos net lietuviškos pradinės mokyklos.

Šimtmečių okupacija mūsų valstybei ir tautai padarė daug žalos, buvo nutautinti didžiuliai baltų plotai. Nepriklausomoje demokratinėje Lietuvos Respublikoje prašome laikytis savo įstatymų, šalinant okupacijų padarinius.

Lenkų rinkimų akcijos valdoma Vilniaus rajono savivaldybė neleido į Vilniaus apskrities pavaldumą pereiti Maišiagalos LDK kunigaikščio Algirdo vidurinei mokyklai ir sąmoningai draudžiamoje teritorijoje parengė nesuderintą naujo šios mokyklos statybos planą, taip jį sužlugdydama. Prie buvusios viintelės lietuviškos Marijampolio vidurinės mokyklos pastato 8 specialiai iš kitur atvežtiems vaikams pradėjo statyti lenkišką mokyklą, taip griaudama tradicinę kultūros paveldą ir kenkdama lietuviškai mokyklai. Prašome jas nedelsiant apginti ir perimti į Vilniaus apskrities viršininko administracijos priklausomybę.

„Vilnijos“ draugijos valdyba

Šimtas metų Kernavės krašto lietuvintojui

Kernavės klebonas kun. Zenonas Baužys

Kunigas Zenonas Baužys gimė 1907 m. Labanore daugiavaikėje Karolinos ir Karolio Baužių šeimoje. Iš 16 pasauli išvydusių vaikų pilnametystės sulaukė aštuoni. Du iš jų – vyresnis brolis Danielius ir Zenonas tapo kunigais.

Jaunuolis Zenonas pirmuosius mokslus išėjo namuose – knygnešio ir daraktoriaus Karolio Baužio šeimoje. 1919 m. Zenonas įstojo į Vilniaus gimnaziją, vėliau Kauno dvasinėje seminarijoje. Lietuvos universiteto Teologijos ir Filosofijos fakulteto. Išventintas į kunigus, pastoracinį darbą pradeda Semeliškių bažnyčioje, o 1934 m. skiriamas Kernavės parapijos klebonu.

Pro pat pirmąją buvusios LDK sostinę Kernavę ėjo administracinė linija, skyrusi lenkų okupuotą Vilniaus kraštą nuo Lietuvos. Kun. Z. Baužys stengėsi skleisti lietuvių šiam nuostabiame piliakalnių, Pajautos slėnio kampelyje. Per atlaides, procesijos priešakyje nešdamas Monstraciją, klebonas eidavo prie demarkacijos linijos, kur buvo pastatytas kryžius. Melsdavosi už Vilniaus išvadavimą.

Kaip liudija Kernavės senbuviai, Kun. Z. Baužiui atvykus į istorinę vietovę, prasidėjo parapijos lietuvinimas, nes gyven-tojai, deja, vis dažniau dairydavosi ir sek-davo lenkų šlėktų pavyzdžiu. Užsimezgė vaisinga jo draugystė su Kernavės muziejaus įkūrėju, dideliu Lietuvos patriotu, mo-kytoju Juozu Šiaučiūnu. Z. Baužys talkin-davo renkant eksponatus, rengiant jauni-mo vakarus. Klebonas drauge su mokyto-ju J. Rudzinskiu pastatė S. Čiurlionienės-Kymantaitės dramą „Aušros sūnūs“, vaiz-duojančią spaudos draudimo laikus, reži-savo kitus scenos veikalus.

Kun. Z. Baužys mėgdavo bendrauti su savo parapijiečiais, ypač jaunimu. Jis grie-žė smuiku, skambino pianinu, švelniu te-noru giedodavo bažnyčioje, dainuodavo bendruomenės susibūrimuose, organizavo chorą, orkestrą. Kun. Zenonas gerai piešė, buvo ištapęs dalį bažnyčios sienų. Karo me-tais iš sugedusių tankų padarė įrengimą baž-nyčiai apšviesti.

Jis būtų dar daugiau nuveikęs Kernavės parapijos ir visos Lietuvos naudai, jei ne dvi mūsų šalį užplūdusios okupacijos. 1946 m. Kernavės kleboniją apsupo enka-vedistų būrys. Iškrėtė jos patalpas ir išsive-dė kleboną Zenoną uždarė jį iš pradžių

Ukmergės, vėliau – Vilniaus saugumo rūsiuose. Keletą mėnesių kankino su ki-tais trimis aplinkinių parapijų kunigais. Juos nuteisė už ryšius su Lietuvos parti-zanais. Iš kalėjimo, dar ir dabar tebesan-čio Rasų gatvėje, kun. Zenoną su kitais politiniais ir kriminaliniais kaliniais iš-vežė į Nachodką, iš ten – vis tolyn, tolyn į Rusijos šiaurę. Paskutinį laiškutį, rašy-tą ant laikraščio skiautės, artimieji gavo iš Magadano. Paskui ryšiai nutrūko, o ap-kraustyti siuntiniai grįžo su užrašu „Ad-resatas išvykęs“... Vėliau Ukmergės sau-gumiečiai patvirtino, jog nė 40-ies nesu-laukęs Kernavės klebonas Kun. Z. Baužys mirė... Kokiomis aplinkybėmis tai atsit-i-ko: dėl ligos, iš bado, buvo nužudytas ar jį užgriuvo kasykloje, sužinoti nepavyko.

2000 m. gegužės 8 d. Popiežius Jonas Paulius II-asis tarp kitų dvasininkų bei pasauliečių paskelbė kankiniu ir kun. Z. Baužį.

Kernavės kapinėse sesers Aleksandros Baužytės rūpesčiu iškilo paminklas Maga-dano kankiniui kunigui Zenonui Baužiui.

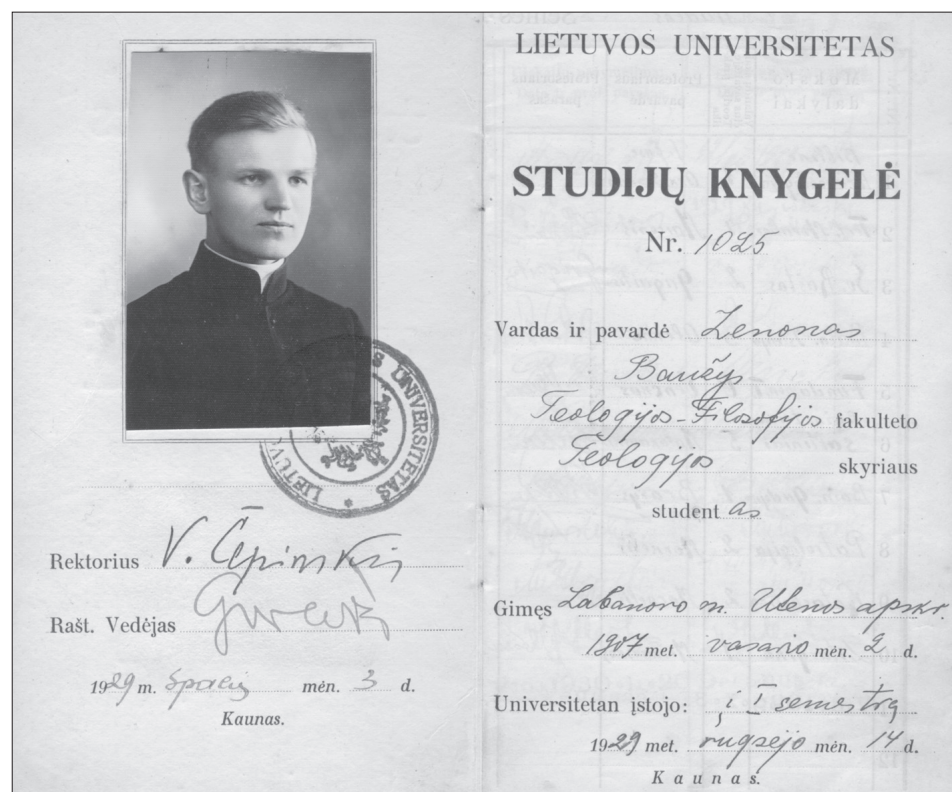
Jūra Marija Baužytė
Kun. Zenono Baužio dukterėčia

Kun. Zenonas Baužys (štai dešinėje) su savo tėvais Karolina ir Karoliu Baužiais. Stovi (iš kairės) seserys: Vilhelmina, Stasė, Marija. Priekyje sėdi sesuo Aleksandra. Fotografiuota Kernavėje

Kun. Zenonas Baužys, Kernavės pradžios mokyklos kapelionas, drauge su mokytoju Juozu Šiaučiūnu tarp mokinių

Zenono Baužio Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto studento studijų knygelė. 1929 m.

Šių metų

gruodžio 1 d. (šeštadienį) Kernavės bažnyčioje

12 val. bus aukojamos šv. Mišios už buvusio parapijos klebono kun. Zenono Baužio vėlę.

Sukako 100 metų nuo šio lietuvių skleidėjo, sovietų nukankinto Lietuvos patrioto gimimo dienos.

Minėjime dalyvaus giminaičiai, folkloro ansamblis „Ula“.

Prašome visus dalyvauti.

Rengėjai

Voruta

Visos prekių ženklų teisės saugomos

Prenumeratos indeksas 0135

Redakcinė kolegija:

Tomas Baranauskas, dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, dr. Viktoras Jencius, dr. Napaleonas Kitkauskas, prof. dr. Arnoldas Piročkinas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, adv. Vytautas Zabiela, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė

Ieva Jankutė, Lietuva
Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV

Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas

9 771392 067018

© „Voruta“ 2007. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra II – Juozo Vercinkevičiaus leidyklos „Voruta“ (įmonės kodas LT281160790) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© „Voruta“, 2007. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. aštuonioliktą leidimo metal. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l.

Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, (8 605) 19 302

Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt
Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius. Tiražas 1500 egz.

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66
El. paštas: redaktorius@voruta.lt Interneto svetainė: <http://www.voruta.lt>

Redakcija: Aleksandras Adamkavičius, Martynas Buivys, Jurgita Brasiūnaitė, Albina Trečiokienė, Gražina Zalieckytė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius